

POVIJEST TESTOVA I POSTUPAKA TESTIRANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

1 Prvo razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1912. do 1931. godine

Uvod

Počeci početaka u svijetu

Počeci početaka u Hrvatskoj

1918. – 1931.

Završetak prvog razdoblja

2 Drugo razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1932. do 1948. godine

1932. – Osnutak Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja

1935. – Nove adaptacije testova

1937. – Objavljena Serija 'Z'

1948. i Informbiro

Epilog

3 Treće razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1952. do 1991. godine

1952. Ponovno pokretanje

Savjetovališta

1965. i Privredna reforma

Republički zavod za zapošljavanje

Ostali autori i izdavači

Zavod za produktivnost dela -

Ljubljana

Organizacijski doprinosi

4 Četvrto razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1992. do danas

Vrijeme Domovinskog rata i

međunarodno priznanje Hrvatske

Aktualna situacija

I. dio

**POVIJEST
TESTOVA I
POSTUPAKA
TESTIRANJA
U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

I. dio

PRVO RAZDOBLJE RAZVOJA TESTOVA I POSTUPAKA TESTIRANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ OD 1912. DO 1931.

Uvod

O povijesti psihologije u Hrvatskoj objavljeno je relativno mnogo radova. Posebno su važni članci i prilozi Želimira Pavline i Vladimira Kolesarića, koji su se sustavno bavili ovim područjem. Samostalno ili u suradnji pisali su o općem razvoju psihologije (Pavlina i Kovačić, 1973.a), životu i radu Ramira Bujasa (Pavlina, 1986., 1989. b), osnivanju Psihologijskog instituta u Zagrebu (Pavlina, Kolesarić, 1984.) nastanku Katedre i razvoju Odsjeka za psihologiju u Zagrebu (Kolesarić, 1998.), pokretanju prvog redovitog psihologijskog časopisa (Kolesarić i Pavlina, 1986.) doprinosima Zorana Bujasa (Kolesarić i Pavlina, 2005., Pavlina i Kolesarić, 2005.), itd.

Za razumijevanje ukupnog razvoja psihologije u Hrvatskoj važan je također i zbornik priloga objavljen povodom obilježavanja 70-godišnjice Odsjeka za psihologiju u Zagrebu u kojem su članovi Odsjeka obradili njegovu povijest.

U ovom poglavlju pokušat će se dati pregled razvoja testova i prakse testiranja u Republici Hrvatskoj. U dosadašnjim radovima koji su posvećeni ovoj problematici pozornost je bila dijelom usmjeravana ili na autora testova Zorana Bujasa (Kulenović i Krizmanić, 1991.) ili na institucije kao što je Služba profesionalne orijentacije, odnosno Zavod za zapošljavanje (Vinski, 1971., Tarbuk, 1984.) i Odsjek za psihologiju (Kulenović, 1999.). Ovaj tekst sada je doraden i složen u cjelinu nakon što je bio serijaliziran u četiri članka u Suvremenoj psihologiji (Matešić, 2005., 2006., 2006.a, 2007.), a što bi uz prethodna izlaganja na raznim skupovima (Matešić, 2004., 2005., 2005.a, 2006.a., 2006.b, 2006.c, 2007.) trebao biti završetak bavljenja poviješću testova i testiranja u Republici Hrvatskoj autora ove knjige.

Procjenjujem da bi se ukupan razvoj testova i postupaka testiranja u Hrvatskoj mogao podijeliti u četiri razdoblja.

Prvo je razdoblje nesustavnog, sporadičnog objavljivanja psihodijagnostičkih sredstava. Ono je trajalo od 1912., kada je u Zagrebu objavljen prvi prijevod Binet-Simonove ljestvice i završilo je s odlukom o osnivanju Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja (Spomenica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, 2004.).

Drugo je razdoblje trajalo od 2. siječnja 1932., nakon što je otvorena Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja u okviru Zavoda za unapređivanje obrta Komore za trgo-

vinu, obrt i industriju u Zagrebu. Od 1933. to je Trgovinska komora u Zagrebu. Ovo razdoblje predstavlja ujedno početak sustavnog priređivanja, objavljivanja i uporabe psihologijskih testova, dominantno u svrhu mjerenja intelektualnih sposobnosti. To je ujedno sustavan početak primijenjene psihologije u Hrvatskoj. Sve skupa traje do 1948. Tada nakon političkog napada na Ramira Bujasa, Zorana Bujasa i Adelu Ostojčić kao i napada na opću teoriju testova i praksu testiranja (Borba za idejnost i čistoću u nauci, 1949) dolazi do ukidanja testova u Hrvatskoj, a petero psihologa zaposlenih u ondašnjem Savjetovalištu za izbor zvanja preko noći ostaje bez posla (Petz, 2005. a, Vinski, 1971.). U razdoblju između 1932. i 1948. testiralo se za potrebe profesionalne orijentacije. Uporaba testova u nekim drugim područjima bila je zanemariva.

Treće razdoblje počelo je 1952. nakon ponovne uspostave Službe za profesionalnu orijentaciju (Vinski, 1971.) i trajalo je do stvaranja samostalne Republike Hrvatske. Ovo dugo, četrdesetogodišnje razdoblje može se približno podijeliti u najmanje dvije podfaze. Od kraja 1950-ih ne testira se više samo za potrebe profesionalne orijentacije. Nakon 2. svjetskog rata povećava se broj diplomiranih psihologa, posebno u drugoj polovici 1960-ih (Pavlina i Kovačić, 1973.b).

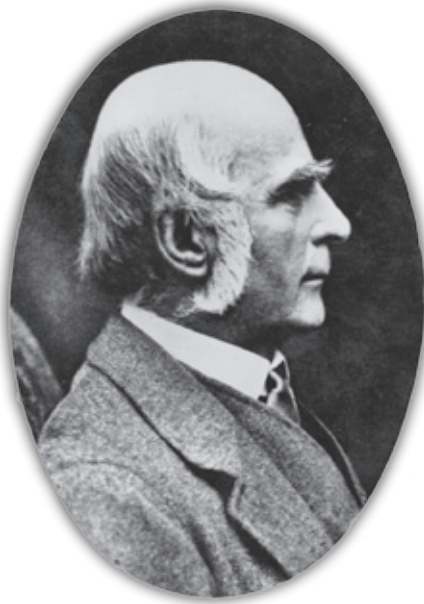
Povećanje broja psihologa rezultira zapošljavanjima u vrlo raznolikim područjima rada koja nužno zahtijevaju i uporabu psihodijagnostičkih sredstava pa dolazi do značajnog povećanja uporabe testova. Razvija se slovenski Zavod za produktivnost dela koji nudi velik broj standardnih svjetskih testova za potrebe različitih područja psihološke prakse (Bele-Potočnik, 1974., 1984.). Ljubljanski Centar za psihodijagnostična sredstva prodaje svoje instrumente psiholozima u Hrvatskoj sve do osamostaljenja Republike Slovenije 1991. godine. Nakon uvođenja carinske službe na uvoz i izvoz roba iz Republike Slovenije, psiholozima u Hrvatskoj postaju nemoguće direktno nabavljanje ovih sredstava.

Četvrto razdoblje započelo je nakon stjecanja naše neovisnosti.

Odmah nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske registrirana je Naklada Slap, a uz nju se postupno pojavljuju i drugi domaći nakladnici psihodijagnostičkih sredstava i postupaka psiholoških procjena. Popis svih izdavača testova u RH naveden je u Prilogu broj 4. S obzirom na dinamiku razvoja psihodijagnostičkih sredstava te posebno svjetsku pojavu kompjutoriziranih oblika testova, realno je da će se i u Hrvatskoj pojavljivati i novi izdavači.

Počeci početaka u svijetu

Većina se današnjih autora slaže da mjerenje inteligencije u novijem vremenu treba pripisati sir Francisu Galtonu (1822.-1911.). Premda je njegov pristup povijesno odbačen jer se osnivao na prikupljanju antropometrijskih podataka, činjenica je da

Francis Galton u dobi od 73 godine. Fotografija je snimljena 1893. godine

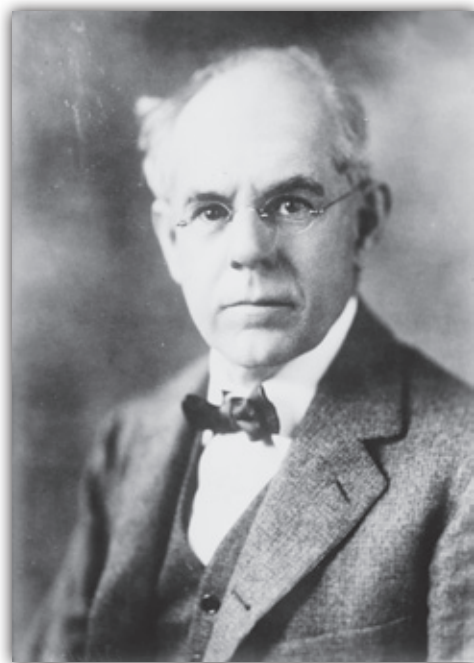

Galtonov Antropološki laboratorij

je Galton 1884. otvorio u Londonu svoj Antropološki laboratorij u sklopu kojega je sustavno mjerio varijable za koje je držao da su reprezentanti stupnja intelektualnog razvoja. Nakon posjeta Galtonu 1888. i mjerenja koja su nad njim obavljena, James McKeen Cattell (1860.-1944.) objavljuje 1890. članak u kojem prvi put rabi sintagmu 'mentalni test'. On istodobno postaje glavni promotor Galtonova antropometrijskog pristupa mjerenju inteligencije u SAD-u.

Inteligencijom su se bavili i drugi istraživači.

U dvadesetak godina između 1890. i 1910. posebno treba spomenuti Alfreda Bineta (1857.-1911.). Prije kreiranja svoga testa Binet se godinama bavio problemima mentalno retardirane djece. Djelovao je u Francuskoj, u kojoj su postojali gotovo stogodišnji naponi da se znanstveno sagledaju problemi mentalne retardacije. Počelo je s francuskim kirurgom Jean M. Itardom (1774.-1838.) koji je na prijelazu iz 18. u 19. st. nekoliko godina pokušavao socijalizirati Viktora, Divljeg dječaka iz Aveyrona (Itard, 2009.a, 2009.b), a ciklus završava Binetovim angažmanom 1880-ih u Društvu

James McKeen Cattell

za mentalno retardirane (Hothersall, 2002.). Binetov test objavljen 1905. prihvaćen je u doista kratkom vremenu kao metodološki obrazac koji daje nadu da bi se konačno inteligencija mogla mjeriti i vrednovati na valjan način (Groffmann, 1963.)

U časopisu 'L' anne psychologique' objavljen je 1905. god. prvi oblik Binet-Simonove ljestvice za ispitivanje inteligencije djece. Časopis 'Science' 1984. godine (Hothershal, 2002.) proglasio je Binetov test epohalnim otkrićem 20. stoljeća.

Binet-Simonov test odmah je prepoznat kao nova kvaliteta u dijagnostici intelektualnog razvoja pa dolazi do niza njegovih prijevoda i adaptacija. Phillip L. Ackerman (1996.) kada govori o pristupima procjenjivanju inteligencije rabi premise i rječnik Thomasa Kuhna, autora 'Strukture znanstvenih revolucija' (Kuhn, 2002.), pa ocjenjujući ukupnost povijesnih pristupa mjerenju inteligencije drži da se to može opisati pomoću tri metode: medicinske, pedagoške i psihološke.

Medicinski pristup se svodio na procjenu anatomskih, fizioloških i patoloških znakova intelektualne inferiornosti, odnosno razvijenosti.

Pedagoško načelo vezivalo se uz procjenjivanje inteligencije na temelju ukupno postignutog znanja.

Binet i Simon su 1905. postavili načelo direktnog opažanja i mjerenja stupnja intelektualne razvijenosti. Binet i Simon su u odnosu na prijašnja nastojanja opažali intelektualne procese (pamćenje, zaključivanje) i tako razvili postupak koji Ackerman jednostavno naziva – psihološkim.

Kuhnove premise još detaljnije razrađuje Becker (2003, str. 1):

“Novi obrazac za procjenu počinje revolucionarnim žarom, ali se s vremenom ohladi i postane ‘normalna znanost’. Povijest mjerenja inteligencije, a osobito veliki doprinos Bineta, sa sigurnošću se može svrstati kao originalan pristup procjeni. Kao i s drugim specifičnim revolucijama koje opisuje Kuhn, Binetov izvorni doprinos doveo je do razdoblja revolucionarne znanosti koje je slijedilo razdoblje normalne znanosti, tijekom kojeg je izvorna, genijalna spoznaja postupno dopunjavana stalnim i praktičnim poboljšanjima. Kuhn primjećuje da revolucionarna znanost plijeni pozornost, ali normalna znanost je na kraju odgovorna za pravi napredak u temeljnoj znanosti i u njezinoj primjeni. Jednako vrijedi i za povijest testova inteligencije i testiranja inteligencije.”

Sljedećih desetak godina nakon objave prvog izdanja Binet-Simonova postupka uslijedili su brojni prijevodi i adaptacije, pri čemu je dodatni poticaj za prihvaćanje došao zbog Sternova prijedloga da se “relativizira” mentalna i kronološka dob.

William Stern (1871.-1938.) je kao raniji koordinator istraživanja u svezi s diferencijalnom psihologijom priredio pregledni referat o problemima mjerenja inteligencije, što je iznio na Berlinskom kongresu psihologa u travnju 1912. Na Kongresu je prvi put dao svoju definiciju inteligencije, koja je postala dijelom opće europske kulture i kao takva za

Alfred Binet

mnoge vrijedi i danas ('Inteligencija je sposobnost snalaženja u novim i nepoznatim situacijama'). No, Stern psiholozima nesumnjivo ostaje povijesno zapamćen zbog prijedloga da se uspješnost u testu inteligencije izrazi pomoću kvocijenta (IQ). Trebalo je revidirati kriterije za dijagnosticiranje mentalne retardiranosti budući da se Binetovo stajalište da se u tu kategoriju svrstaju djeca koja imaju zaostatak mentalne dobi od dvije godine činilo nelogičnim. Jer, zaostatak od dvije godine u kronološkoj dobi od 8 godina nije jednak dvogodišnjem mentalnom zaostatku u dobi od npr. 12 godina.

Do 1920-ih ostvareni su brojni prijevodi i pokušaji adaptacije Binet-Simonova testa. U europskim, odnosno njemačkim i našim razmjerima značajna je Bobertagova adaptacija, a u američkim Goddardova i Termanova, svaka sa svoga stajališta.

Preinake Binet-Simonova postupka u njemačkom govornom području koje je učinio Otto Bobertag (1879.-1934.), psiholog iz Sternova okruženja u Wroclavu, gdje je Stern radio prije prelaska u Hamburg, bila je nevjerojatno utjecajna (Groffmann, 1963.; Lück, 2002.).

Bobertagov rad objavljen je u časopisu 'Zeitschrift für angewandte Psychologie', koji su uređivali William Stern i Otto Lipmann. Lipmann je bio u to vrijeme značajan teoretičar i praktičar u području psihotehničkih testiranja. Bobertagova adaptacija izišla je kao samostalno izdanje 1912. i kao drugo nepromijenjeno izdanje 1920. godine u Nakladi Johanna Ambrosiusa Bartha iz Leipziga, proslavljenog izdavača psihološke literature (Bobertag, 1920.).

Aus den Werten für das LA. und das IA. läßt sich eine Maßzahl für den relativen Defekt natürlich auf verschiedene Weise berechnen. Man kann z. B. das IA. durch das LA. dividieren, wodurch man eine Zahl erhält, die man etwa als „Intelligenz-Quotienten“ bezeichnen könnte.¹ Er würde bei den „=“ gleich 1, bei den „+“ größer, bei den „-“ kleiner als 1 sein. Wenn wie oben erwähnt wurde, unter den Kindern die in der Volksschule gerade noch mitkommen, ein Defekt in der absoluten Größe von zwei Jahren zuerst bei 10-jährigen zu finden ist, so würde man sagen können, daß der IQ. $\frac{9}{10} = 0,8$ noch nicht Schwachsinn bedeutet. Nehmen wir an, man brauchte die Gültigkeit dieser Behauptung nicht auf die AS. 10 Jahre zu beschränken, sondern könnte sie auf alle AS. ausdehnen, so würde daraus folgen, daß auf der AS. 5 Jahre der Defekt „- 1“, auf der AS. 15 Jahre der Defekt „- 3“ noch keinen Schwachsinn bedeutet; denn beide Male wäre der IQ. gleich 0,8. Ein IQ. unter 0,8 würde also stets den Verdacht auf Schwachsinn nahelegen; und falls man innerhalb des Schwachsinn die üblichen drei Gruppen der Idioten, Imbezillen und Debilen unterscheidet, so ist es außerdem wahrscheinlich, daß man auch die Grenzen zwischen diesen Gruppen durch bestimmte IQ. wenigstens annähernd würde bezeichnen können.

Beschränkt man sich auf wenige aufeinanderfolgende AS., z. B. 8, 9 und 10 Jahre, so wird man zu Berechnungen der eben angedeuteten Art wohl auf jeden Fall berechtigt sein. Man würde alsdann sagen können, daß der IQ. annähernd konstant ist, daß er für die Debilität etwa 0,75, für die Imbezillität etwa

¹ Dieser Ausdruck ist zuerst von STERN gebraucht worden.

Iz dijela teksta u kojem Otto Bobertag (1920.) raspravlja o granicama mentalne retardacije jasno je vidljivo da kvocijent inteligencije koji je predložio W. Stern u svome referatu održanom na 5. kongresu europskih psihologa 1912. godine nije imao suvremeni oblik. IQ je od Sternova prijedloga da se relativizira odnos između mentalne i kronološke dobi prošao dugi razvoj od početne vrijednosti izražene na jednu decimalu do aktualnih dvo-troznamenkastih brojeva bez decimalnog zarez.

Posebna napomena:

Pogledajte bilješku u vezi s IQ-om na dnu stranice koja glasi: "Ovaj je izraz najprije upotrijebio Stern." (Bobertag, 1920.)

William i Clara Stern oko 1917. godine.

William Stern bio je među vodećim europskim psiholozima tijekom drugog i trećeg desetljeća 20. stoljeća. Djelujući u Hamburgu od 1916. od Laboratorija za psihologiju razvio je drugi po značenju Psihologijski institut u Njemačkoj. Nakon dolaska nacista na vlast 1933. godine, Williamu Sternu je zabranjen rad. Stern je uspio emigrirati u SAD. Postao je profesor na Duke University u Durhamu u Sjevernoj Karolini, na kome je radio sve do smrti 1938. Sterna danas ubrajamo u osnivače diferencijalne psihologije (Schmidt, 1999., Stern, 2009.).

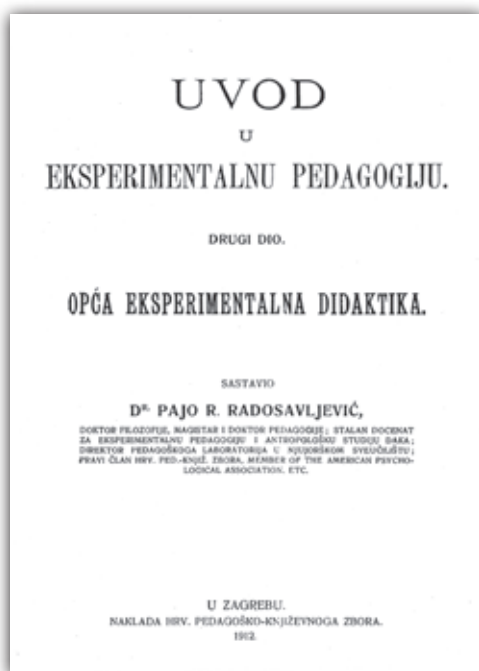
Prije Termanove adaptacije važno je, barem s povijesnog stajališta, spomenuti Goddardove prijevode (Radosavljević, 1912., Hothersall, 2002.) koji su služili kao izlika u njegovu provođenju eugeničke prakse u SAD-u (Herrnstein i Murray, 1993.). Bez obzira na to što je između 1910. i 1920. u SAD-u publiciran veći broj prijevoda i tzv. adaptacija Binet-Simonove ljestvice, njezin pravi prodor počinje 1916., kada ju je preradio i objavio Lewis M. Terman (1877. -1956.) (Hothersall, 2002.).

Stanford-Binetova ljestvica zadržala se u uporabi do danas. Njezino drugo izdanje objavljeno je 1937, treće 1960/1973., četvrto 1986. i peto 2003. (Becker, 2003).

Počeci početaka u Hrvatskoj

Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu objavio je 1910/1912. g. dvotomni 'Uvod u eksperimentalnu pedagogiju', koji je napisao Paja Rankov Radosavljević (1879.-1958.). Autor je u drugoj knjizi naslovljenoj 'Uvod u eksperimentalnu didaktiku', na str. 257-267. donio prijevod Binet-Simonove ljestvice, djelomično dopunjeni oblik iz 1908. (Radosavljević, 1912.). Ovo je bio svojevrsni nastavak Radosavljevićeve isto tako dvotomne knjige 'Uvod u eksperimentalnu psihologiju' (Radosavljević, 1908., 1910.).

O Paji Radosavljeviću bitno je više pisano u okviru pedagogije nego u okviru psihologije (Iskruljev, 1958., 1971.). Jedino je Zoran Bujas (1910.-2004.) u svom 'Uvodu u metode eksperimentalne psihologije' objavio o njemu kraći odlomak (Bujas, 1974.). U poglavlju 'Počeci eksperimentalne psihologije' Bujas navodi "... prije prvoga svjetskog rata gotovo da i nije bilo istraživača koji bi se znanstveno bavili problemima psihologije. Ako se i predavala na našim sveučilištima, psihologija se

U ovoj knjizi prvi put je objavljen Binet-Simonov test u Hrvatskoj.

izlagala samo usput, kao sastavni dio filozofije, i to uglavnom u njezinom racionalnom i spekulativnom obliku. U tom razdoblju značajan izuzetak čini djelo P. R. Radosavljevića ‘Uvod u eksperimentalnu psihologiju’, koje je djelo u dvije opsežne knjige izdao Hrv. pedagoško-književni zbor u Zagrebu.” (Bujas, 1974., str. 4)

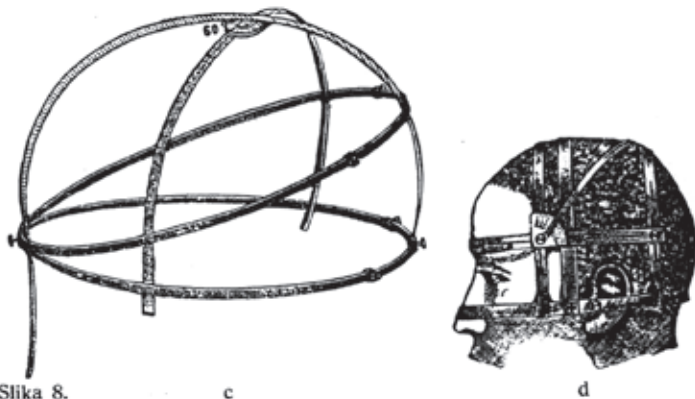
Paja Radosavljević je bio pedagog i psiholog koji je završio Pedagogijum u Beču, a zatim je nastavio studij u Jeni i Zürichu. U Jeni je dominantno slušao pedagogiju. Nastavljajući drugu i treću godinu studija u Zürichu kao učenik Ernesta F. W. Meumanna (1862.-1915.) doktorirao je 1904. g. iz područja pamćenja, provjeravajući neke Ebbinghausove teze (Iskruljev, 1971.) Naslov Radosavljevićeve disertacije iz Züricha glasilo je ‘Das Fortschreitendes Vergessens mit der Zeit’ (Iskruljev, 1971., str. 71).

Ernest Friedrich Wilhelm Meumann (1862.-1915.) bio je drugi Wundtov asistent, nakon Oswalda Külpea (1862.-1915.). Meumann je bio izuzetna ličnost u ranom razdoblju razvoja psihologije. Dobio je katedru u Zürichu, gdje je u razdoblju od 1905. do 1908. pokrenuo seriju izdanja iz pedagoške psihologije, tako da ga njemački povjesničari psihologije svrstavaju u njezina osnivača. U vrijeme kada je Meumann predavao u Zürichu, držao je Katedru filozofije i opće pedagogije, a svoje je područje rada osobno imenovao eksperimentalnom pedagogijom. Meumannov utjecaj na Paju Radosavljevića vidljiv je u naslovu drugog Radosavljevićeve djela, ‘Uvod u eksperimentalnu pedagogiju’; jednoznačan je naslovu profesorova djela ‘Einführung in experimentelle Pedagogie’, koje je ovaj objavio 1905. godine (Probst, 1999.).

Meumann godine 1913. odlazi u Hamburg u kojemu je radio do smrti. Njegovo djelovanje u Hamburgu interpretira se u smislu priprema za dolazaka Williama Sterna koji ga nasljeđuje 1916. (Probst, 1999).

Paja Radosavljević iselio se 1905. u SAD. Premda je imao doktorat, morao se dodatno školovati, nejasno je zašto, njegov biograf to ne obrazlaže. Radosavljević je 1908. postao asistentom, a od 1910. profesorom eksperimentalne pedagogije na Njujorškom sveučilištu, na kojemu je radio do umirovljenja 1945. g. Obje knjige koje mu je objavio Hrvatski pedagoško-književni zbor: ‘Uvod u eksperimentalnu psihologiju’ (Radosavljević, 1908; 1909) i ‘Uvod u eksperimentalnu pedagogiju’ (Radosavljević, 1910; 1912) napisao je nakon odlaska u Ameriku (Iskruljev, 1971.).

Pozornije čitanje Radosavljevićeve ‘Opće eksperimentalne didaktike’ nameće pitanje kako se uopće Binet-Simonova ljestvica našla u njoj. Jer, autor je knjigu pisao u prijelaznom razdoblju, kada je još postojala praksa antropometrijskog procjenjivanja inteligencije. Sam Radosavljević u potpisu ispod svoga imena u ovoj knjizi navodi da je ‘doktor filozofije, magistar i doktor pedagogije; stalan docenat za eksperimentalnu pedagogiju i *antropološku* studiju đaka; ... (op.a.).

Slika 8.

Novim metodama pripadaju: 1. prosta fizička mjerenja, kao što su mjerenja visine i težine tijela (Porter, Bowditch, Christopher, Beyer, Roberts, Clouston, Davson, Smedley, Lendder, Tarbell, Schuttleworth, Hoesch-Ernst, Hrdlička, Paglani, Sack, Matiegka, Erismann, Gilbert, West, Boas itd.); 2. mjerenje glave, kao što je dužina, širina i visina glave, cirkumferencija glave itd. (Pelletier, Vashide, Simon, Binet, Pearson, O. Ranke, Pfitzner, Schliz, Matiegka, Boas, Rietz, Schwerz, Bayerthal, Engelsperger & Ziegler, Hrdlička, Mac Donald, Daffner, Hastings, Martin, Ernst-Hoesch itd.); 3. druga fizička mjerenja, kao što su mjerenje lica, boje kože, kose i očiju; dinamometrijska moć ruke i prsa, itd. (Pfitzner, Schliz, J. Ranke, Water, Malling-Hansen, Schmidt-Monard, Vjasemski, Lobsien, Schuyten, Whipple, Smedley, Christopher, Macmillan itd.); 4. pojedinačna psihička ili psihofizička mjerenja obuhvatajući ispitivanja i najelementarnijih procesa i viših duševnih sposobnosti, kao što su: a) točnost u senzoričkoj diskriminaciji ili osjetnom razlikovanju (Thorndike, Spearman, Gilbert, Scripture, Burt itd.); b) reakciono vrijeme (Whipple, Ziehen, Meumann); c) asocijacija (Ziehen, Rusk, Meumann, Schmidt); d) mačovanje (Scripture); e) imenovanje boja (Cords, Warburg); f) motorička (pokretna) sposobnost (Bolton, Bagley); g) jezik ili obujam informiranja (Hale, Babbitt, Chambers, Kirkpatrick, Whipple); h) kombinacijska sposobnost ili metoda ispunjavanja tekstova (Ebbinghaus, Grünwald, Wiersma, Meyer); i) primarna memorija ili neposredno pamćenje (Bolton, Binet, Bonodor, Lough, R. Mac Dongall, Nečajev, Lobsien, Meumann, Springer, Wharton, Marique, Smedley,

Izvadak iz opisa antropometrijskih mjera za utvrđivanje inteligencije objavljenih u 'Općoj eksperimentalnoj didaktici' (Radosavljević, 1912., str. 229).

2. Binet-Simonova metoda.

Binetova i Simonova mjerenja inteligencija opsežnija su nego de Sanctisova. Zbog toga ona daju i bolje prilike za pomniju klasifikaciju, što je svakako od veće važnosti po učitelja. Ona zacijelo više odaju djetinju sposobnost ili nesposobnost nego prosta mjerenja pomenutoga Talijana. No kako Sanctisova, tako i ova mjerenja pokazuju intelektualno stanje djeteta u onaj par, kad se vrše. Ona ništa ne vele o djetinjoj prošlosti, niti što govore o njegovoj budućnosti.

Učitelj, koji mjeri dijete Binet-Simonovom metodom, prosto otkriva, gdje ono stoji u sadašnjem momentu. On znade, da li može svoje metode prilagođavati na slabo ili na jako glupavo dijete. Adaptujući svoje metode prema tome znanju on će malo pomalo otkriti, u kojoj se mjeri može dijete popraviti.

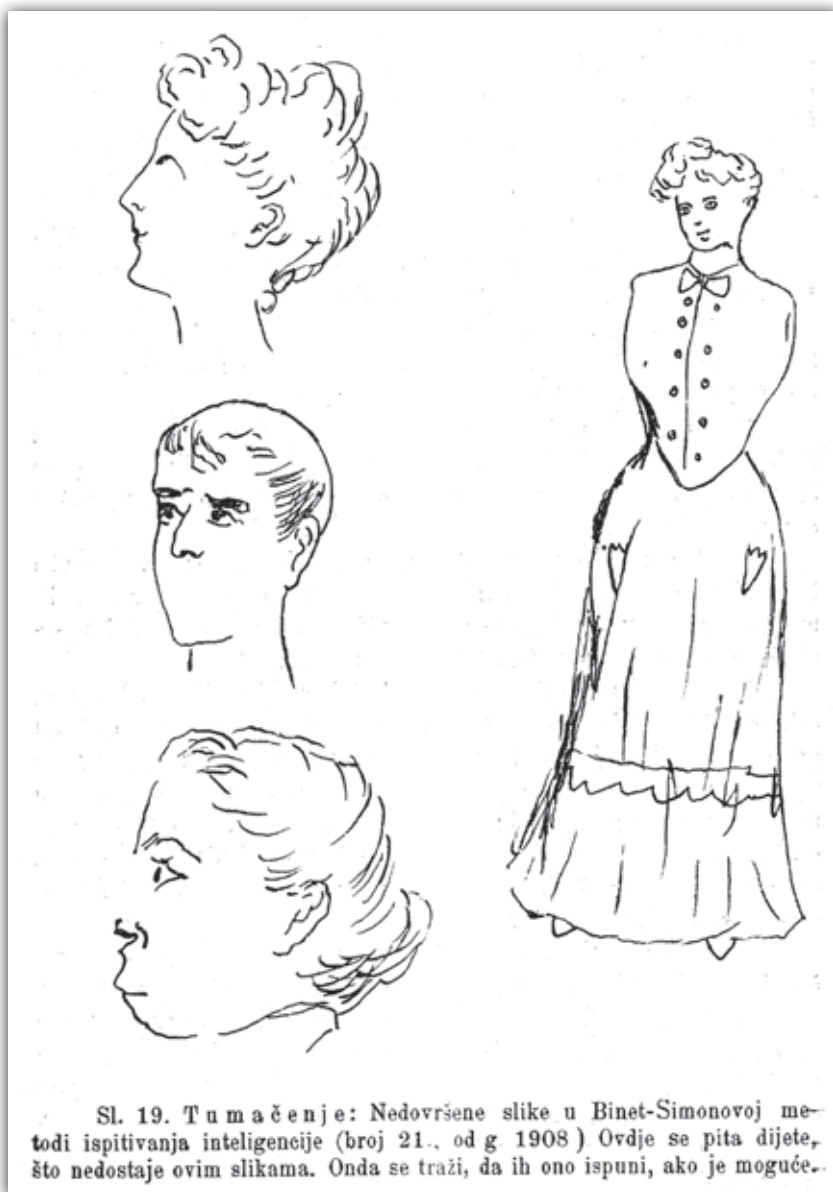
Takvih mjerenja imade 69. Možda je to velik broj, ali se toga ne treba bojati, jer treba imati na umu, da se tu počinje sa stvarima, koje su zgodne za infantilnu (dječju) inteligenciju, a svršava se sa stvarima zgodnim za normalno dijete. Rezultat je taj, da se bilo u kom slučaju počinje sa 6. ili 10. ili 15. mjerenjem (eksperimentom), pa se možda svršava s 10., 15. ili 22. eksperimentom. No i aparati, što se zahtijevaju u tim eksperimentima, lako se dadu napraviti, jer su vrlo prosti. Evo tih eksperimenata, koje je ponešto modifikovao moj drug dr. Goddard, što predaje eksperimentalnu pedagogiju abnormalne djece i vodi pedagošku kliniku u njujorškom sveučilištu:

1. Koordinacija pokreta oka i glave. Uzmi zapaljenu žigicu, pa je kreći ispred djetinjih očiju. Pazi, da li dijete može da žigicu prati svojim očima.

2. Prehenzija (poimanje, shvaćanje) spomoću taktilnog (kožnoga) nadražanja. Ovdje se ispituje koordinacija između taktilnoga osjeta ruke i pokreta za hvatanje i nošenje k ustima. Tu se obično upotrebljava mali kubus, koji se stavi u djetinju ruku.

3. Prehenzija spomoću vidnoga nadražanja; viđenje jednoga predmeta i njegova prehenzija. Ovdje se upotrebljava valjak i tanka vrvca. Držite to ispred djetinjega lica tako, da ga ono

Paja Radosavljević navodi na početku teksta o Binet-Simonovoj skali da je dio Goddardovih intervencija ugrađen u njegovo zagrebačko izdanje (Radosavljević, 1912., str. 257).

Primjer Binet-Simonova zadatka iz 'Opće eksperimentalne didaktike' (Radosavljević, 1912., str. 266).

Henry Goddard (1866.-1957.), koji je objavio prvi američki prijevod Binet-Simona 1910. g. (Radosavljević, 1912.) s današnjih pozicija vrednuje se kao crna ovca psihološke prakse Sjedinjenih Američkih Država. Goddard je životno oštetiio mnoštvo ljudi. Bio je jedan od vođa američkog eugeničkog pokreta. Imao je ovlasti pri pregledavanju potencijalnih imigranata u SAD početkom drugog desetljeća 20. stoljeća. Na Ellis Islandu između pristiglih kandidata za useljenje izdvajao je sa svojim suradnicima one koje je smatrao mentalno retardiranima kako bi ih se podvrglo sterilizaciji, u ime očuvanja intelektualne čistoće američke nacije. Imao je izrazito negativne stavove prema Slavenima i Mediterancima, a s udivljenjem se odnosio prema pridošlicama iz nordijskih zemalja. Iako njegova djelatnost ne bi bila moguća bez društveno-političke podrške američke javnosti, Goddard je svoje procjene vezivao više uz, recimo, ‘antropometrijski’ nego uz Binetov pristup (Herrnstein i Murray, 1994.; Hothersall, 2002.; Maver, 2002.).

Je li Paja Radosavljević bio član-suradnik Goddardove ekipe koja je uredovala ispod Kipa Slobode, ostaje nam nepoznato, ali činjenica je da je na svom radnom mjestu sjedio u sobi do Goddardove i da je dio Goddardovih preinaka Binet-Simonova testa ugradio u svoje zagrebačko izdanje (Radosavljević, 1912.).

U Predgovoru Iskruljevljeve monografije Dragutin Franković navodi da se objavljivanje obiju dvotomnih knjiga Paje Radosavljevića zbilo pred početak Prvog svjetskog rata te da zbog općeg stanja u zemlji nisu imale nekog većeg odjeka (Franković, 1971.).

U vrijeme pred I. svjetski rat u većini zemalja bivše Austro-Ugarske Monarhije postojali su prijevod i preinake najčešće Binet-Simonove ljestvice, pa bi i Hrvatsku trebalo vrednovati u skladu s tim, kao zemlju koja je bila i u ovom pogledu dio Srednje Europe.

1918. – 1931.

U razdoblju nakon Prvog svjetskog rata, u novostvorenoj državnoj zajednici objavljivani su novi prijevod i adaptacije Binet-Simonova testa. U hrvatskim okvirima Bobertagovu adaptaciju ove ljestvice proveo je 1928. predratni doktor pedagogije i profesor Učiteljske škole u Zagrebu Franjo Higy Mandić (1877.-1940.). F.H. Mandić ide u red poznatijih međuratnih pedagoga, koji je kao pobornik školovanja izvan škole osnovao ‘šumsku školu’ u Zagrebu (Zaninović, 1989.)

U zagrebačkom pedagoškom časopisu Savremena škola objavio je 1928. godine članak/separat ‘Ispitivanje inteligencije djece’ (Mandić, 1928). Mandićev je rad važan ne samo zbog detaljno opisanog postupka glede mjerenja inteligencije nego i zbog toga što u uvodnom dijelu teksta autor daje pregled praktično svega onoga što

Binet-Simon Bobertagova metoda za ispitivanje inteligencije.

Kako je već spomenuto, ima više testova kojima se ispituju različite duševne sposobnosti. Vještim spajanjem takvih testova u skupine, u seriju testova, nastojalo se onda ispisati cjelokupna inteligencija djetetova. Prvi je u Europi sastavio takovu seriju testova A. Binet, kome je u tom pomagao T. Simon. Ali ta prva serija testova nije ostala onakova, kako su je oni sastavili, nego su je popravljali oni sami, a i drugi. Tako je O. Bobertag 1912. preuredio tu seriju testova tako, da je za svaku godinu stavio pet pitanja. U tome obliku ona je danas najviše raširena u Njemačkoj i u drugim zemljama, naročito u Americi. Mi ćemo stoga u tom obliku i prevoditi ova seriju testova, ovu metodu ispitivanja inteligencije i prikazati, te ujedno dodati, kako se ima postupati kod ispitivanja djece. Podat ćemo diktirane svagdje i potrebnu uputu za prosudivanje odgovora:

Dijete od 3 godine

1. Mora da zna pokazati usta, oči, nos.

Govori mi se:

Pokaži oči!

Pokaži nos!

Uputa: Dijete mora na sve odmah odgovoriti.

2. Mora da zna ponoviti 6 slogova:

Govori mi se:

Mama, tata, beba,

Tada se kazuju dvije rečenice, od kojih svaka ima 6 slogova.

Na pr. Ja idem u školu.

Uputa: Ovo sije sunce.

Uputa: Govorite rečenice istoga broja slogova djetete mora znati barem jednu ispravnu ponoviti.

3. Treba da zna ponoviti dva broja.

Ako kažem 2, 3, mora i ono reći 2, 3.

Na pr.: 2, 1,

3, 9,

4, 9.

Uputa: Od tri reda iste dužine mora djetete barem 2 reda ispravno ponoviti.

4. Mora znati kazati svoje prezime.

Kako se zoveš?

I kako još?

Uputa: Barem na treći unit mora djetete ispravno reći ime i prezime.

F. H. Mandić, 1928., str. 23

Do koj se formuli kvocijent inteligencije dobio, ako se dobila inteligencija izračunata na starost djeteta. Kod djeteta koje je očejno inteligencije bit će kvocijent = 1; kod djeteta koje je znatno očejno inteligencije, bit će kvocijent manji od 1, a kod djeteta koje ima veća inteligencija, bit će kvocijent veći od 1 (čak i 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100).

Da je taj način računanja točniji, vidi se po ovomu: Ako je n. pr. nekome dijete staro 6 godina, a pokazuje dobru inteligenciju za 4 godine, to je ono u zaostatku za 2 godine. Ako je drugo koje dijete staro 10 godina, a pokazuje dobru inteligenciju za 8 godina, onda je i ono u zaostatku za 2 godine. Ali ako izračunamo kvocijent inteligencije, kako to Stern predlaže, onda dobijemo drugu sliku:

$$1. \text{ Služaj K. I.} = \frac{4}{6} = 0.68$$

$$2. \text{ " K. I.} = \frac{8}{10} = 0.8$$

Kako se vidi razlika je očita, i stanje inteligencije je mnogo točnije prikazano.

Kod izračunavanja Kv. I. moraju se uzeti brojevi, koje označuju dobu inteligencije i starost s jednom decimalom, onda se K. I. daje izračunati na dvije decimale. Tom računama pridražiti su se i drugi psiholozi, koji se tim bave, kao na pr. Wegell, Descos, dira, Kuhlmann i Terman.

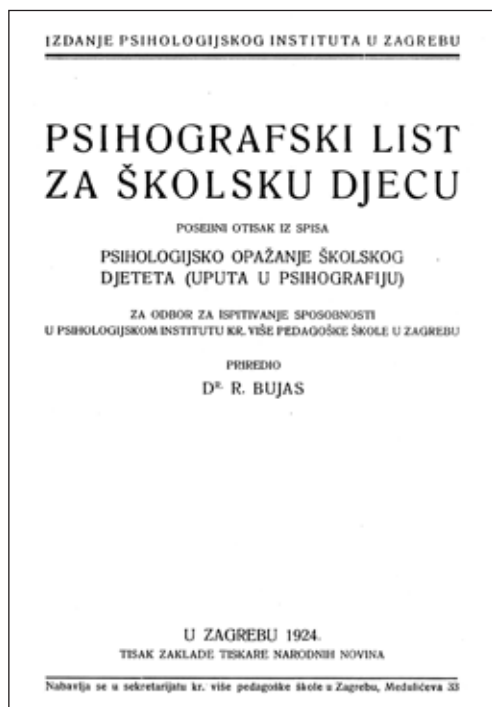
Moramo samo još dodati, da je Binet-Simon omu svoja prva serija testova, kako smo već naveli, izmijenio i dopunjavao. Usljedila je izmijenjena bila 1911. Ta je serija testova, koju smo prikazali, po Bobertagu do 11. godine. Serija testova za 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

Ali uglavnom su za nas važni testovi do 10. godine, kada je djetete u najvažnijem stupnju razvoja i najviše nas interesiraju.

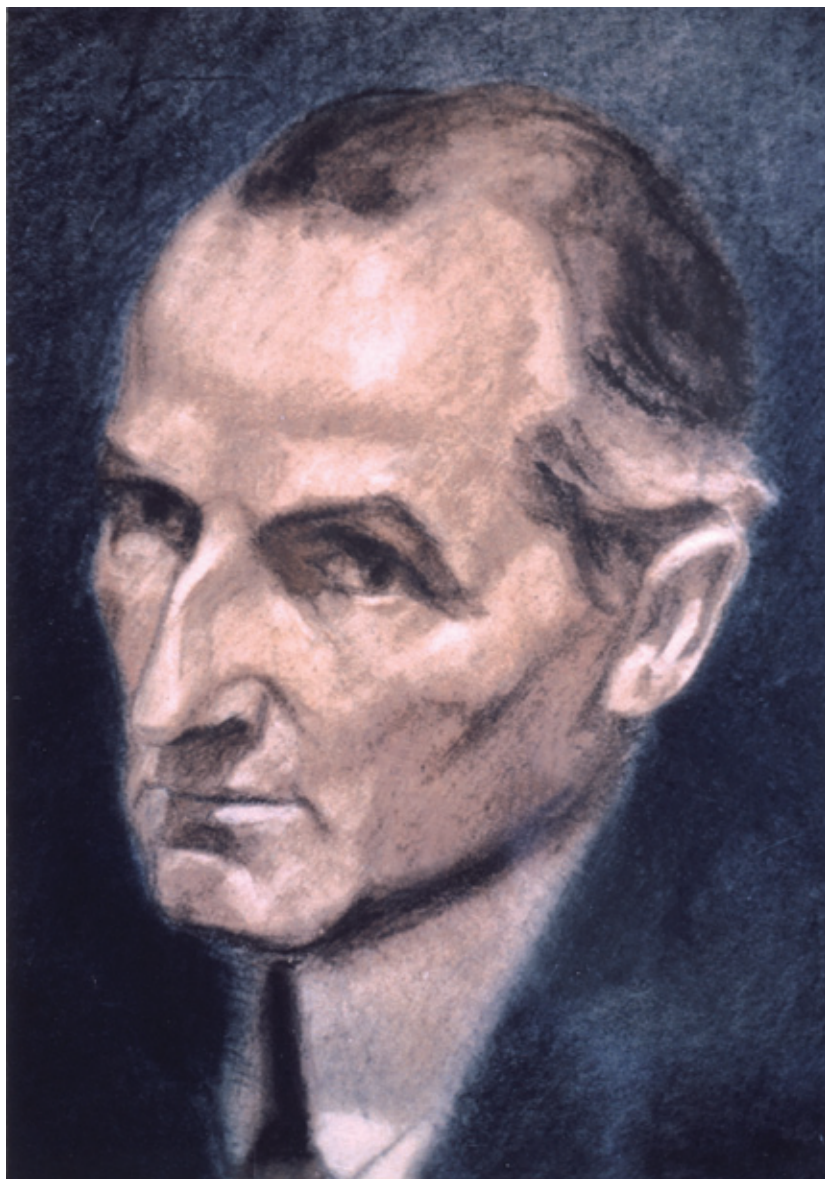
F. H. Mandić, 1928., str. 39

se do njegova djela u Kraljevini SHS objavilo o testovima i postupcima opažanja koje danas uvrštavamo u pojam psiholoških procjena.

Mandić navodi: "I u nas je 'Radni odbor za ispitivanje psihičnih sposobnosti školske djece u Zagrebu' izradio prema 'Hamburškom Beobachtungsbogen-u' od M. Muchow uputu u psihografiju pod natpisom: Psihologijsko opažanje školskog djeteta. Priredio Dr. R. Bujas." (Mandić, 1928., str. 43). Marta Muchow (1892.-1933.) bila je bliska suradnica Williama Sterna. Nakon što Stern više nije smio ući u svoj Institut, Marta Muchow je također trebala biti iz njega iseljena na svoj 41. rođendan. No ona je odabrala drugi ishod, krajem rujna 1933. okončava život suicidom (Berger, 2005.; Miller, 1999.).

"Dne 30. ožujka 1923. godine Naredbom pokrajinske vlade i službeno je utemeljen Psihologijski institut i doznačena skromna novčana potpora za pribavljanje psihologijskih aparata i knjiga". (Pavlina i Kolesarić, 1984, str. 6.). Pavlina i Kolesarić (1984) navode da je Psihografski list koji je priredio R. Bujas značajan i sa stajališta nakladničke djelatnosti Psihologijskog instituta. Psihografski list je bio prvo izdanje Psihologijskog instituta.

Ramiro Bujas

U našem Psihologijskom rječniku natuknicu o psihografiji napisao je I. Furlan (1922.-2000.). On kaže sljedeće: “osobni list učenika je instrument za registriranje opaženih ili kakvim ispitivanjem (pa i eksperimentom) ustanovljenih osobina ili karakteristika učenika, prije svega onih psihičkih. U nas je takav instrument prvi predložio R. Bujas (u svom radu Psihologijsko opažanje školskog djeteta - uputa u psihografiju, Zagreb, 1924), po ugledu na sličan instrument W. Sterna i M. Muc-how s Psihološkog instituta u Hamburgu. U verziji R. Bujasa u taj su se list unosile zabilješke o generalijama učenika, o njegovim ‘domaćim i društvenim prilikama’, o tjelesnom stanju, uspjesima u radu te o njegovim psihičkim svojstvima (pažnji, opažanju, pamćenju, fantaziji, mišljenju, praktičnom snalaženju, jezičnom iskazivanju, radu, umoru i čudi, tj. čuvstvima i volji). Na kraju se izvodio i skupni sud o opažanom djetetu. R. Bujas je taj instrument nazvao ‘psihografskim listom’, a odatle onda i naziv za opažanje i registriranje psihičkog razvoja djece - psihografija. Kasnije su se pojavili i drugi nazivi za taj instrument, kao npr. osobni list učenika, učenički list, učenički dosje itd. Bez obzira na naziv, taj instrument može značajno pridonijeti uspješnosti odgojno-obrazovnog rada s djecom i mladeži (Petz, 2005.b).”

Završetak prvog razdoblja

Danas nije moguće prosuditi u kojoj je mjeri Mandićevo izdanje Binet-Bobertagove ljestvice zaživjelo u praksi. Činjenica je da je Bobertagova prerada poslužila i Zlatku Pregradu (1903-1983), prvom stalno zaposlenom psihologu Stanice za savjetovanje kod izbora zvanja u njegovu početnom radu (Pregrad, 1933).

DRUGO RAZDOBLJE RAZVOJA TESTOVA I POSTUPAKA TESTIRANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ OD 1932. DO 1948.

1932. – Osnutak Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja

Izvršni odbor Zavoda za unapređivanje obrta u Zagrebu odlučio je na sjednici koja je održana 19. lipnja 1931. godine osnovati Stanicu za savjetovanje pri izboru zvanja, što se danas drži službenim datumom njezina osnutka (Spomenica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, 2004). Stanica je počela s radom 2. siječnja 1932. godine.

Budući direktor Stanice, liječnik dr. Aurel Forenbacher izjavio je tom prigodom da u Državnoj obrtnoj školi u Zagrebu postoje dvije slobodne prostorije, jedna s uređenom liječničkom ambulantom i druga u koju se može smjestiti psihotehnički laboratorij. Za ovu temu posebno je važno spomenuti da je “univ. prof. dr. Ramiro Bujas, koji je toj sjednici prisustvovao, izjavio da će s obzirom na prijeku potrebu osnutka takove stanice istu moralno podupirati i što će za kompliciranije slučajeve dozvoliti, da se ispitivanja vrše u psihologijskom institutu sveučilišta” (Spomenica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, 2004., str. 11).

Psihotehnika

U vrijeme osnutka Savjetovališta pri izboru zvanja pojam ‘psihotehničkog pregleda’ bio je izraz za psihologijsko testiranje. Ne smije se miješati sa suvremenim shvaćanjima da je psihotehničar pomoćnik pri testiranju, tj. onaj koji testove primjenjuje i ispravlja, dok je za rezultate i interpretaciju ovlašten psiholog.

Psihotehnika je jedna od razvojnih linija u primijenjenoj psihologiji. Pojam je uveo William Stern 1903., a Hugo Münsterberg (1863.-1916.), ga 1914. interpretira kao nadređeni pojam za primijenjenu psihologiju pa Münsterberga povjesničari struke nazivaju njezinim ‘osnivačem’ (Hothersall, 2002., Lamberti, 2006., Lück, 2002., Militelo i Hoffman, 2008., Rösigen, 1999.)

Psihotehnika je nastala kao izraz društvenih potreba da se osiguranju odgovarajući postupci izbora radnika početkom 20. st., kada se zbog elektrifikacije naglo razvijaju novi industrijski pogoni. Dodatni poticaji razvoju psihotehnike javljaju se tijekom I. svjetskog rata, koji se naziva i ratom strojeva zbog uvođenja tenkova

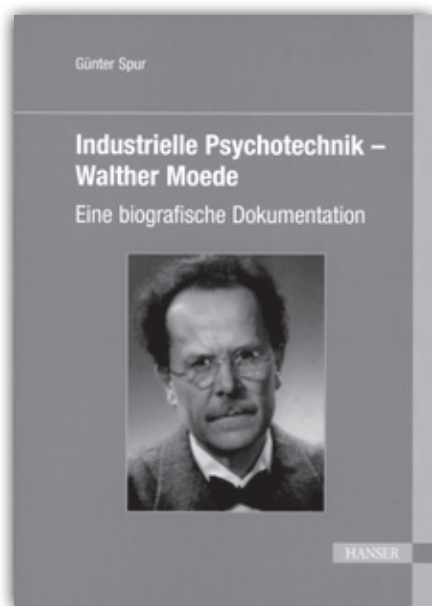
i avijacije pa se moralo pronaći načina kako da se iz raspoložive mase pretežito neobrazovanih ili slabo obrazovanih radnika odaberu oni koji će moći udovoljavati vrlo složenim manipulativnim zahtjevima. U industriji se javlja normiranje proizvodnje, što psihotehnici postavlja nove zahtjeve. Njemački DIN (Deutsches Institut für Normung) se utemeljuje 1917. U Njemačkoj je početkom 20. st. započela selekcija kandidata za strojovođe i vozače tramvaja, radila se selekcija telefonista. Tijekom rata brojni ranjenici, kako oni s prostrijelima glave tako i oni s amputiranim udovima bili su premladi za potpunu mirovinu, pa im se pokušavala procijeniti preostala radna sposobnost. Tijekom rata počinje masovno zapošljavanje žena jer su muškarci na bojišnici. Žene se počinju primati i u područja 'teškoga' rada. Sve to daje zamah psihotehnici. Psihotehnički pristup se svodi na primjenu uglavnom različitih testova psihomotorike u procesima selekcije. Osobe koje primjenjuju psihotehnička sredstva nisu bile posebno obrazovane. One su prolazile kratkotrajne tečajeve i bile su odmah osposobljavane za posao. Lakše se postajalo psihotehničarom nego što se uspijevalo svladati pisanje na stroju (Roesgen, 1999.).

Psihotehnika je velik zamah dobila u Njemačkoj i Francuskoj, no postojala je i u Velikoj Britaniji, a ni Sovjetski Savez nije bio imun na dostignuća psihotehničara. Psihotehnički kongres 1932. godine bio je održan u Moskvi.

U Francuskoj su u ranom razdoblju glavni zastupnici psihotehnike bili Jean-Maurice Lahy (1872.-1943.) (Lahy, 2009.) i Henri Piéron (1881.-1964.) (Bujas, 1964., Piéron, 2009.), koji je 1928. osnovao Nacionalni institut za profesionalnu orijentaciju (Piéron, 2009., Reuchlin, 2001.), i kod kojega je Zoran Bujas od 1933. do 1936. proveo svoj postdiplomski studij i stekao doktorat (Kolesarić i Pavlina, 2005.).

U nešto kasnijem vremenu u Francuskoj se pojavljuje Raymond Bonnardel (1901.-1988.), koji uspijeva konstruirati izuzetno mnogo psihotehničkih instrumenata.

Uz teoretičara Sterna u Njemačkoj je bio izuzetno važan Walter Moede (1888.-1958.), svojedobno Wundtov asistent, koji je 1915. organizirao prvi psihotehnički odjel u njemačkoj vojsci. Tijekom I. svjetskog rata željeznički promet je bio glavna vojna transportna poveznica, tako da je željeznica bila pod vojnom komandom. Izbor strojovođa bio je u okviru psihotehničkih postupaka, a isto tako i selekcija kandidata za vojne pilote. Moede je između 1918. i 1946. vodio Institut za industrijsku psihotehniku na tadašnjoj Kraljevskoj visokoj tehničkoj školi, odnosno današnjem Tehničkom sveučilištu (Spurr, 2008.).

O W. Moedeu i psihotehnici u Njemačkoj, s komparativnim podacima i za neke druge europske zemlje (Belgija, Nizozemska), upravo je objavljena monografija (Spurr, 2008.).

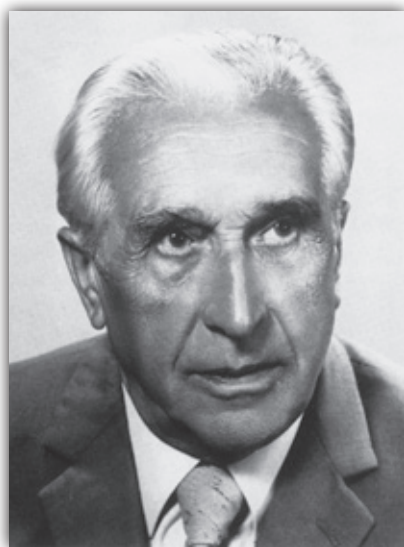
Naziv 'psihotehnika' nestaje iz službene terminologije tek 1955., kada se na 12. psihotehničkom kongresu u Londonu, koji je organizirao Clifford Frisby, prvi predsjednik koji nije govorio francuski jezik, naziv Međunarodna asocijacija za psihotehniku (Association International de Psychotechnique) mijenja u Međunarodna asocijacija za primijenjenu psihologiju (Association de Psychologie Applique – AIPA, odnosno: The International Association of Applied Psychology – IAAP) (IAAP, 2009.).

Pod predsjedanjem Zorana Bujasa u Ljubljani je od 2. do 8. kolovoza 1964. održan 15. međunarodni kongres primijenjene psihologije.

Ako bi se postavilo retoričko pitanje što je danas ostalo od psihotehničkih testova, odgovor bi bio vrlo štur. Bujas je 1960-ih za potrebe Zavoda za zapošljavanje modificirao 'Test ključa'. Poznata Bonnardelova sinusoida (vidi sliku na str. 93) našla se u popisu psihodijagnostičkih sredstava u našem aktualnom Pravilniku o mjerilima i načinu utvrđivanja duševne, tjelesne i zdravstvene sposobnosti psihotehničara (NN 26/1996.), kao i u Pravilniku o utvrđivanju uvjeta zdravstvene sposobnosti članova posade pomorskih brodova i brodova unutarnje plovidbe (NN, 111/2002.).

Ramiro Bujas (1879. - 1959.), koji je uspio 1920. osnovati prvi laboratorij za eksperimentalnu psihologiju, a 1923. utemeljuje Psihologijski institut, i 1929. Katedru za psihologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (Pavlina, 1986, 1989), godine 1931. angažirao se i u osnutku Stanice. Sudjelovao je, naime, u pisanju Pravilnika Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja koji je donijet tijekom 1931. Pravilnikom je vrlo precizno definirana uloga psihologa u radu Stanice (v. Prilog 1.). U kasnijem radu Ramiro Bujas je sudjelovao u adaptaciji odnosno izradi dvaju testova, Alfa-serije (Bujas, Pregrad, Agapov, 1935.) i Serije "Z" (Bujas, R. i Bujas, Z., 1937).

Stanica je nakon osnivačkih priprema započela s radom 2. siječnja 1932. (Spomenica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, 2004.). U Stanici su bili zaposleni dr. Aurel Forenbacher, liječnik koji je kandidatima utvrđivao zdravstveni status, i dr. Zlatko Pregrad, psihotehničar (psiholog) prema sistematizaciji svoga radnog mjesta, koji je trebao na temelju razgovora i objektivnih postupaka, tj. provjerom sposobnosti, usmjeravati kandidate pri izboru zanimanja. Od ukupno 411 pregledanih kandidata u 1932. g. u psihotehničkom laboratoriju pregledana su 372. Dio, naime nakon liječničkog pregleda, zbog slabijeg zdravstvenog statusa, nije bio uopće upućen na psihotehnički pregled (Izvještaj o radu Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja za godinu 1932., 1933.).

Zlatko Pregrad

Prof. dr. Zlatko Pregrad (1903. - 1983.) studirao je filozofiju, pedagogiju, psihologiju i slavenske jezike na sveučilištima u Zagrebu, Berlinu i Beču. Doktorirao je s pedagoškom temom u Zagrebu 1928. godine. Radio je u Stanici do 1937. godine, nakon čega je postao profesor na Učiteljskoj školi u Zagrebu. U akademskoj godini 1946.-1947. Pregrad prelazi u tadašnji Pedagoški institut, tj. današnji Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta. Predavao je Opću i sistematsku pedagogiju i posebno se bavio estetskim odgojem, sve do umirovljenja 1972. godine. Bio je predstojnik Pedagoškog instituta (Previšić, 1998.) i dekan Filozofskog fakulteta 1959.-1960. godine (Damjanović, 1998.). U vrijeme rada u Stanici prikupio je više skupina podataka, koje je potom obradio i objavio (Pregrad, 1940.a, 1940.b).

Dr. Aurel Forenbacher (1882. - 1972.), botaničar i liječnik. Diplomirao je 1904. u matematičkom odjelu na Mudroslovnom [Filozofskom] fakultetu u Zagrebu. Doktorirao je 1905. Godine 1910. postao je asistent u Botaničko-fiziološkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu, a 1913. postao je privatni docent citologije i morfologije bilja. Zbog dviju kritika upućenih na račun njegova dva rada o florističkim istraživanjima u Dalmaciji, napustio je Sveučilište. Upisao je potom 1917. medicinu na novotvorenom Medicinskom fakultetu u Zagrebu, koju je završio 1925. Specijalizirao je inter-

Aurel Forenbacher

O radu Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja objavljavani su redoviti godišnji izvještaji.

nu medicinu 1928. i otvorio privatnu praksu. Na mjesto ravnatelja Državne obrtne škole dolazi 1930. Od 1931. do 1935. bio je direktor i liječnik Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja, a od 1935. do umirovljenja 1940. bio je ravnatelj Državne ženske učiteljske škole. Zbog pomanjkanja liječnika, radio je neke vrijeme i nakon II. svjetskog rata (Šugar, 1998).

Od samih početaka rada Stanice primjenjivali su se različiti testovi za mjerenje intelektualnih sposobnosti koji su nastali kao adaptacije tadašnjih općeprihvaćenih psihodijagnostičkih sredstava. Među prvim instrumentima rabljena je Bobertagova adaptacija Binet-Simonove skale koju je napravio sâm Pregrad 1933. godine (Pregrad, 1933).

1935. – Nove adaptacije testova

Godine 1935. Pregrad je priredio novi oblik Binet-Simonove ljestvice prema češkoj adaptaciji Cyrila Stejskala (Pregrad, 1935.). Cyril Stejskal (1890.-1969.) di-

plomirao je psihologiju na Karlovu sveučilištu u Pragu. Još tijekom studija bio je upoznat s Binet-Simonovim testom inteligencije za djecu. Godine 1921. studijski je boravio kod Williama Sterna u Hamburgu, 1925. u Ženevi kod Édouarda Claparèdea. Stejskal je bio prisutan u predratnoj stručnoj periodici (Stejskal, 1930., 1931.). Godine 1935. boravio je u Kraljevini Jugoslaviji kao savjetnik za reformu školstva. Kada je u Čehoslovačkoj 1948. g. došlo do nasilne promjene društveno-političkog sustava, bio je optužen kao antinarodni element i osuđen na pet godina zatvora. Premda je njegova rodbina višekratno pokušavala postići rehabilitaciju, Cyril Stejskal, žrtva staljinističkih procesa, rehabilitiran je tek u novoj državi 1990-ih (Musil, 2001.).

Pored adaptacija Binet-Simonove ljestvice, Ramiro Bujas i Zlatko Pregrad adaptirali su Vojnu alfu (Bujas, Pregrad, Agapov, 1935.) i Vojnu betu (Pregrad i Agapov, 1937.).

Za razliku od Serije beta koja se održala u uporabi do danas, Vojna alfa je kao verbalni test u kasnijem radu bila zamijenjena testovima Zorana Bujasa.

Prvi neprojektivni klinički upitnik napravio je Robert S. Woodworth (1869.-1962.) 1917., kao član Yerkesova psihološkog vojnog tima. Woodworthov Personal Data Sheet imao je 117 pitanja, koji je 1923. njegova asistentica Grace Mathews skratila na 75 čestica i tako napravila oblik za djecu (Mittenecker, 1963.). Preko jedne francuske adaptacije, Maksim V. Agapov početkom tridesetih to objavljuje u Beogradu. Upitnici kao instrumenti za mjerenje ličnosti prvi put se spominju u Izvještaju o radu Stanice za 1937. godinu (Izvještaj o radu Stanice za savjetovanje o izboru zvanja, 1938). Navodi se da se, između ostaloga, pokušava uvesti "ciklostilski umnožen 'Tests de caracteres par Heuyer, Courthial, Dublineau et Neron' (Pregrad i Agapov, 1937.) koji uz test etičkog prosuđivanja i arka za analizu karaktera sadržavaju i upitne

Alfa iz 1937. Potrošni svezak prvog izdanja Vojnog alfa testa iz 1937. Test je sadržavao osam subtestova. Isti se oblik rabio i u poratnom razdoblju.

III PSIHOTEHNIČKI IZVJEŠTAJ

Kako se iz statističkih prikaza u Općem dijelu vidi, broj posjetnika Stanice za savjetovanje o izboru zvanja iz godine u godinu postaje sve veći. Primjereno tom broju posjetnika sve je intenzivnije djelovanje Stanice, pa prema tomu i rad u Psihotehničkom odjeljenju ove Stanice. Velikim brojem posjetnika u godini 1937 povećani rad mogao se vršiti u Psihotehničkom odjeljenju bez smetnja i pravilno poradi toga, što je u toku ove godine uvelike unapređena organizacija Stanice uopće, a Psihotehničkog odjeljenja napose.

U prvom redu preseljenjem ustanove u nove prostorije Psihotehničkom je odjeljenju stavljen na raspolaganje dostatan broj prostorija, koje su svrsishodnim nabavkama i udešenjem nužnog uređaja prilagođene potrebama psihologijskog ispitivanja i ustanovljivanja sposobnosti pojedinaca kolektivnim i individualnim postupcima. Pa ako sretstva prilikom preseljenja i nisu dopustila, da se uređaj svih prostorija u potpunosti dovrši, a niti dopustila kompletiranje potrebne aparature, to su ipak stvoreni uglavnom svi uvjeti za pravilan rad i kod velikog broja posjetnika.

Osim uređaja samih prostorija, sistematski udešena i provedena ispitivanja mogla su biti u toku ove godine bez smetnja vršena i poradi toga, što je pružena mogućnost, da su uvedene u rad daljnje nove metode koje olakšavaju praktičan rad sa povećanim brojem posjetnika. Tako su u toku ove godine pripremljene i uvedene u rad ove metode:

Sistem postupaka za ispitivanje »tehničkih sposobnosti«, udešen prema francuskom sistemu (Fiche d'aptitudes techniques par H. Piéron), te u stanovitoj mjeri modificiran i upotpunjen nekim pojedinim testovima. Ovaj sistem odgovara potrebama kolektivnog ispitivanja, te se upotrebljava kod ustanovljivanja sposobnosti mladića sa dovršenom nižom srednjom školom u slučaju kad se kandidati žele posvetiti zvanjima, kod kojih se za pravilan napredak iskakuju kao preduvjeti sposobnosti razumijevanja i rješavanja problema tehničko-fizikalnog karaktera.

Nadalje je dovršena i tiskom umnožena specijalna serija za kolektivno ispitivanje opće intelektualne darovitosti mladića koji su slabije nadareni, kao i mladića kojih je karakteristika da su nakon dovršene osnovne škole proveli 2 do 4 godine na selu, te su u manjoj mjeri vješti čitanju i pisanju. Kako je broj takvih posjetnika Stanice veoma velik, to se očitovala potreba da se za njih priredi ovakav poseban postupak, kod kojega — iako je kolektivan — vještina čitanja i pisanja imade minimalno značenje. Ovaj je sistem sastavljen, nakon duljih pokušajnih radova, spajanjem niza pojedinih prikladnih testova (prema Yerkesu, Rossolimu, Hylla-Bobertagu, Squire-u, Porteusu itd., a uz stanovite modifikacije) u jednu cjelinu, te veoma lijepo odgovara svrsi t. j. omogućuje uvid u razvojno stanje psihičkih funkcija,

karakterističnih za opću intelektualnu darovitost kandidata sa istaknutim oznakama.

Zatim je u toku ove godine ponovno, uz neznatne korekture više formalne naravi, u većem broju primjeraka umnožena serija za ispitivanje inteligencije odraslih osoba. To je t. zv. «alfa-serija» koja — iako sastavljena u specijalne svrhe — služi veoma često u radu Psihotehničkog odjeljenja ove Stanice.

Također je Psihotehničko odjeljenje ove Stanice obogaćeno tokom ove godine i poklonom od nekoliko stotina primjeraka serije za ispitivanje intelektualne darovitosti mladića u dobi prelaza iz osnovne u srednju školu. To je t. zv. »Thomsonova ili Northumberlandska serija« koju je psiholog Stanice, angažovan od škole narodnog zdravlja kod Higijenskog zavoda u Zagrebu za pregled psihičkog razvoja neselecioniranog seoskog stanovništva Mraclina i okolnih sela, priredio prema izdanju Centralnog higijenskog zavoda u Beogradu. Nakon završena napomenutog rada stanoviti preostali dio tiskanica je škola narodnog zdravlja poklonila ovom Psihotehničkom odjeljenju, koje se s njima u stanovitim slučajevima korisno poslužilo, pa nam je čast i ovdje izraziti zahvalnost za taj poklon.

Pokušan je u toku ove godine također rad sa novim nizom testova odnosno upitnih araka karakterološke naravi. U tu je svrhu udešen i ciklostilski umnožen »Tests de Caractères par Heuyer, Courthial, Dublineu et Nerone«, koji uz test etičkog prosuđivanja i arka za analizu karaktera sadržaju i upitne arke Woodworth-Mathews a i Presseya. Hoće li ovaj niz biti uveden u metode rada ovog Psihotehničkog odjeljenja, nije još jasno, pošto o svrsishodnosti primjenjivanja u radu još nema zaključaka.

Konačno, u organizaciji postupaka za ispitivanje i ustanovljivanje psihičkih sposobnosti i karakteristika, priređeni su za rad u toku godine također i neki novi pojedinačni postupci, napose pojedinačni testovi za rad pomoću projekcionog aparata, koji je ove godine primila Stanica od Pretsjedništva Trgovinsko-industrijske komore na stalnu upotrebu. Također su neki crteži preuđeni u veličini koja je potrebna za rad u novim prostorijama.

Navedenim metodama, uz metode koje su već prije uvedene i koje su i ove godine stalno upotrebljavane prigodom ispitivanja i utvrđivanja psihičkog razvoja, psihičkih sposobnosti i psihičkih karakteristika, omogućeno je vršenje rada u ovom Psihotehničkom odjeljenju u toku ove godine bez smetnja i bez poteškoća i kraj povećanog broja ispitanika. Što se pak tiče daljnje potrebne nabavke svrsishodne aparature i drugih pomagala, što Psihotehničkom odjeljenju ove Stanice još uvijek nedostaju, zatim daljnje nabavke stručne literature, to je sve ovo poradi velikih izdataka

Izvadak iz Izvještaja o radu Stanice za savjetovanje o izboru zvanja kod Trgovinsko-industrijske komore u Zagrebu za godinu 1937.

arke Woodwort-Mathews i Presseya. Hoće li ovaj niz biti uveden u metode rada ovog Psihotehničkog odjeljenja, nije još jasno, pošto o svrsishodnosti primjenjivanja u radu još nema zaključaka.” (Izvrještaj o radu Stanice za savjetovanje o izboru zvanja, 1938, str. 14.)

Maksim V. Agapov (1890. – 1973.) (Babić, 2006.), predratni ‘psihometričar’, kako je sam sebe nazivao, od kraja 1920-ih radio je u Centralnom higijenskom zavodu u Beogradu (Tarbuk, 1984.). Preradio je Woodworth-Mathews-Heuyerov upitnik, a sudjelovao je i u adaptaciji Alfa serije koja se rabila u Stanici za savjetovanje pri izboru zvanja (Bujas, Pregrad, Agapov, 1935.).

1937. – Objavljena Serija ‘Z’

Iako je njezina izgradnja bila najavljivana još 1932. godine, palača Burze rada građena je između 1935. i 1937. U projektu četverokatnice u Zvonimirovoj ulici u Zagrebu bila je predviđena velika dvorana za testiranje. I iz ovog podatka vidi se koliko je psihologija bila važna u ukupnoj organizaciji Stanice. Danas se u ovoj zgradi nalazi Zavod za zapošljavanje, Područna služba Zagreb.

*Zgrada današnjeg Zavoda za zapošljavanje,
Područna služba u Zagrebu u Zvonimirovoj ulici broj 15.*

PSIHOLOGIJSKI INSTITUT UNIVERZITETA U ZAGREBU

Serijski Z.

Prezime i ime:

Rođen dne: Mjesec: 19.....

Mjesto rođenja:

Zanimanje oca:

Zanimanje majke:

Ja sam dijete po redu

U zajedničkom kućanstvu živi još braće sestara
..... rođaka stanara

Stan se sastoji od predsobe sobe kuhinje kupaoine

Prosječna mjesečna zarada oca din, majke din

Od ove zarade živi ukućana

Mjesečna stanarina iznosi din

Ne otvarajte sveske

dok vam se ne dozvoli!

Za vrijeme rada nije dozvoljeno prelistavati svesku naprijed ni nazad. Neka uvijek pred Vama bude otvorena samo ona stranica na kojoj radite!

Ne pitajte nikoga ništa!

Rad započet u: sati minuta

Rad predan u: sati minuta

Test	Uspjeh	0/0	Vrijeme
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
Ukupno			

Naklada Državne školske poliklinike u Zagrebu.

Prvo izdanje 'Serije Z' iz 1937. godine.

Zoran Bujas je s 1. studenoga 1935. bio privremeno angažiran u Stanici. Bujas je 1936. g., u sklopu svoga obrazovanja kod Henria Piérona, u Parizu hospitirao, između ostaloga, i u Institut national D'orientation professionnelle (INDOP), pa će od 1937., nakon što se vratio sa studija, postati kao, istaknuti stručnjak za psihotehniku, stalnim psihologom u Stanici za izbor zvanja (Pavlina, 1989.b, Spomenica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, 2004.). Bujasov dolazak rezultirao je objavljivanjem 'Serije Z' godine 1937. (Bujas, R. i Bujas, Z. 1937.), koju moramo svrstati u prvi test za mjerenje inteligencije kao potpuno originalno djelo domaćih autora.

Serijska "Z" sastojala se od 12 skupina zadataka, od koji je svaka imala od 4 do 8 čestica. U poratnom razdoblju kada su Bujas i Petz 1952. godine (Bujas i Petz, 1967.) konstruirali "M – seriju", dijelovi Serije 'Z' bili su njezin temeljni dio. Dakle, identifikacija nazivlja subtestova Serije 'Z' dijelom je preuzeta iz M-serije, a dijelom je imenovana od strane autora teksta. Uz nazive subtestova u zagradama su navedene količine zadataka:

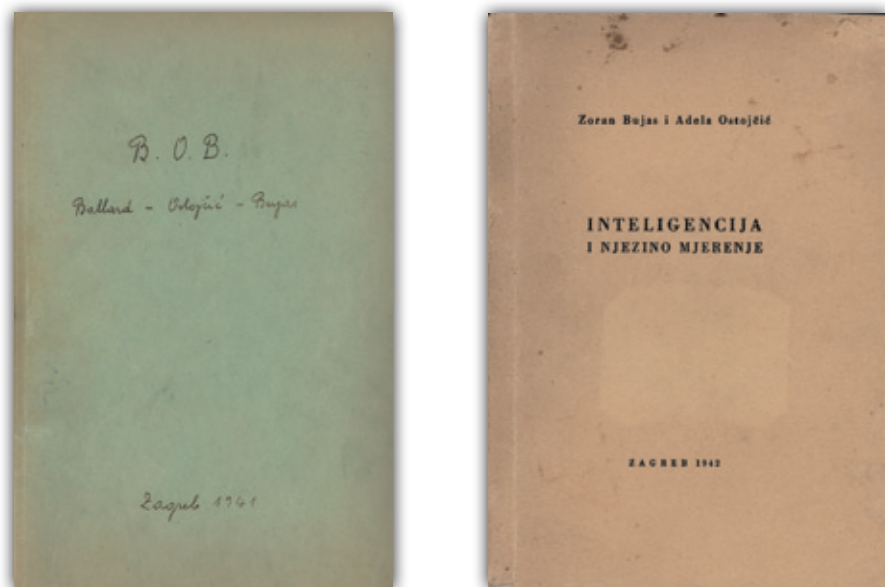
Serijska "Z"

1. Utvrđivanje redoslijeda (6),
2. Tumačenje poslovice (6),
3. Neuravnotežene strukture (6),
4. Analogije (6),
5. Besmislice (8),
6. Prepoznavanje smisla (6),
7. Kompleksni problemi I. (6),
8. Logički izvodi (6),
9. Logičko zaključivanje (6),
10. Razumijevanje basni (4),
11. Nizovi brojeva (7) i
12. Kompleksni problemi II. (7).

Serijska "Z" koristila se sve do 1948. godine, kada dolazi do ukidanja Savjetovališta, odnosno do ukidanja Zavoda za psihologiju i fiziologiju rada, u što je organizacijski prerasla izvorna Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja.

U odnosu na 411 kandidata koji su tražili savjete pri izboru zvanja 1932. godine, 1947. bila su 4732 (Vinski, 1971.).

U razdoblju od 1935. do 1948. Zoran Bujas je, prema dostupnim bibliografskim navodima (Bibliografija akademika Zorana Bujasa, 2005.; Lesjak, 1986.), bilo samostalno bilo u suradnji, konstruirao sljedeće psihologijske testove i upitnike:

Originalni rukopis iz 1941. i tiskana B.O.B. serija iz 1942. godine

- 1937. Ramiro Bujas i Zoran Bujas: Serija “Z” za ispitivanje inteligencije odraslih,
- 1940. Zoran Bujas i Boris Petz: Serija “R” za ispitivanje inteligencije,
- 1942. Zoran Bujas i Adela Ostojčić: B.O.B. [Ballard – Ostojčić – Bujas] - serija za ispitivanje inteligencije djece (Bujas i Ostojčić, 1942.),
- 1942. Zoran Bujas: Serija “N” za ispitivanje inteligencije osoba bez školske naobrazbe,
- 1944. Zoran Bujas i Boris Petz: Serija “R-II” za ispitivanje inteligencije,
- 1946. Zoran Bujas i Adela Ostojčić: Karakterologijski dijagnostom ‘M-F’,
- 1946. Zoran Bujas i Adela Ostojčić: Karakterologijski dijagnostom ‘O-P’

B.O.B. serija [Ballard-Ostojčić-Bujas] nastala je revizijom testa ‘engleskog psihologa i pedagoga P. B. Ballarda (Bujas, Ostojčić, 1942., str. 50). B.O.B. serija je bila skupni verbalni test za ispitivanje djece ‘od drugog razreda osnovne škole do prvog razreda [ondašnje, op. a.] srednje škole’ (Bujas, Ostojčić, 1942., str. 49), to jest od 7 godina i 3 mjeseca do 13 godina i 3 mjeseca. Norme su bile u rasponu od 6 mjeseci, a mogle su biti interpretirane u vrijednostima decila ili kao kvocijent inteligencije koji se izražavao pomoću dvoznamenkaste decimalne vrijednosti.

šemo mentalnu dob (M. D.) s hronologijskom dobi (H. D.) i imat ćemo:

$$Q. I. = \frac{M. D.}{H. D.} = \frac{123}{113} = 1,09;$$

čakle vrijednost, koja pokazuje da je naš ispitanik nek nešto iznad normale.

Iako su mnogi nastavnici već naučeni da kao mjerilo inteligencije upotrebljavaju *Q. I.*, ipak zbog razloga, u koje ne možemo ovdje zalaziti, držimo da je zgodnije odrediti vrijednost rezultata B. O. B.-serije pomoću decila.

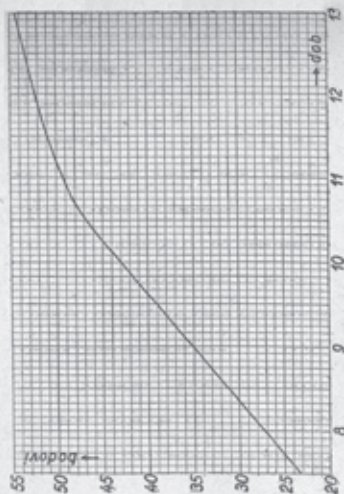
Norme, koje smo dobili baždareći B. O. B.-seriju metodom decila, nalaze se u tabelama I do XI. Iznad svake tabele zabilježeno je za koju su pologinu karakteristične navedene vrijednosti. Granične vrijednosti pojedinih decila zaokružene su u cijele brojeve.

Tabela I
za 7 1/2 god. (od 7 god. 3 mj. do 7 god. 9 mj.)

decili	d ₁	d ₂	d ₃	d ₄	d ₅	d ₆	d ₇	d ₈	d ₉	d ₁₀
bodovi	14	15	17	18	20	23	28	31	34	+34

Tabela II
za 8. god. (od 7 god. 9 mj. do 8 god. 3 mj.)

decili	d ₁	d ₂	d ₃	d ₄	d ₅	d ₆	d ₇	d ₈	d ₉	d ₁₀
bodovi	14	18	21	24	27	29	32	35	44	+44

Sl. 3.

Krivulja razvoja inteligencije između 7 1/2 i 13 godina. Na ordinati zabilježeni su rezultati postignuti u B. O. B.-seriji, a na apscisi se nalazi dob izražena godinama i mjesecima.

Kako je već rečeno, u zoni linearnog porasta možemo na temelju krivulje izračunati kvocijent inteligencije i tako odrediti vrijednost nekog rezultata.

Uzmimo na pr. da je neki ispitanik, čija je dob 9 god. 5 mj. (113 mj.), postigao u B. O. B.-seriji 45 bodova. Povučemo li s mjesta na ordinati, koje odgovara rezultatu od 45 bodova, paralelu s apscisom do krivulje i spustimo li s točke sjecišta okomicu na apscisu, naći ćemo da rezultat od 45 bodova odgovara dobi od 10 god. i 3 mj. t. j. dobi od 123 mjeseca. Ta dob predstavlja mentalnu dob našeg ispitanika. Da dobijemo njegov kvocijent inteligencije, podijelit

Premda su autori dopustili mogućnost da se rezultati u B. O. B. seriji izražavaju kvocijentom inteligencije, njihova je preporuka bila da se intelektualna razvijenost interpretira u vrijednostima skale decila (Bujas, Ostojčić, 1942., str. 90-91.).

U početnom dijelu priručnika za primjenu B.O.B. serije Bujas i Ostojčić dali su svoje objašnjenje inteligencije. Donosi se širi izvod: ‘Što je inteligencija? Razlika među znanstvenim pojmovima i izrazima, koji se upotrebljavaju u svakidašnjem životu, sastoji se uglavnom u tome, da su znanstveni pojmovi bolje određeni. Ali ima mnogo riječi – pojmova, koji se upotrebljavaju jednako u znanosti i u svakidašnjem životu. Takve riječi imaju obično više značenja. Među te mnogoznačne izraze ide i ‘inteligencija’. Riječ ‘inteligencija’ dolazi od latinske riječi intellegere (razumjeti, shvatiti, razabrati), a izvan znanosti se obično upotrebljava za neku umnu moć ili snagu razuma. Po pučkom shvaćanju inteligencija je ona sposobnost, koja omogućuje čovjeku uspjeh u najrazličitijim njegovim aktivnostima. Tako se na pr. u svakidašnjem životu nazivlje i smatra inteligentnim onaj, koji mnogo toga zna ili koji se u jednom području ističe osobitom nadarenošću ili koji je uspio u praktičnom životu ili koji posjeduje visoke školske kvalifikacije i t. d. Inteligencija se na taj način, već prema prilikama, izjednačuje sa znanjem, talentom, karijerom, školskim svjedodžbama, praktičnim uspjesima i drugim među sobom vrlo različitim pojmovima.’ (Bujas, Ostojčić, 1942, str. 17).

Analizirajući postojeće definicije inteligencije, pri čemu navodi onu Sterna i Claparèdea, prvi put Bujas iznosi svoje poimanje inteligencije.

“Da izbjegnemo neodređenom pojmu sposobnosti, koji je psihologija dobila u naslijeđe od stare psihologije ‘moći’, mi bismo sasvim kratko mogli reći: inteligencija je osjetljivost za probleme. S tom smo definicijom inteligenciju jasnije odredili, jer je pojam osjetljivosti određeniji od pojma sposobnosti.” (Bujas, Ostojčić, 1942., str. 23). Kao što znademo, Bujas nije odustao od sagledavanja inteligencije kao osjetljivosti za probleme, a vrhunac razrade ovog pristupa je Problemni test (Bujas, Szabo, Kolesarić, 1966., 1981.).

Tarbuk je bitno poslije rata adaptirao B.O.B. seriju za ispitivanje slijepe djece (Tarbuk, 1965.).

Zoran Bujas je sastavio N-seriju 1942. kao sredstvo za ispitivanje inteligencije nepismenih osoba. N-serija se sastojala od 11 serija grafičkih problema i crteža. Subtestovi su sadržavali od 5 do 14 zadataka, za čije je rješavanje bilo predviđeno od jedne do tri minute, ukupno 21,30 minuta rada, 108 čestica bilo je načelno vrednovano sa po jednim bodom. Norme su bile izračunate u decilima.

Zoran Bujas je nastojao da se u školski sustav uvedu testovi znanja (Bujas, Z., 1943.), a važan je i njegov doprinos razvoju statistike kao nužne pretpostavke kako za

Skiznik
o ispitivanju inteligencije po Binet - Termanovoj metodi.

Ime [redacted] rođen 2. III 1935

ispitan 28 veljače 1941. mjesec: Feb - 1941

Od		88 mjesi
Od 6 testova za V god.	ispisio 6 x 2 mjesi =	12 mjesi
Od 6 " za VI "	" 6 x 2 " =	12 "
Od 6 " za VII "	" 4 x 2 " =	8 "
Od 6 " za VIII "	" 4 x 2 " =	8 "
Od 6 " za IX "	" 0 x 2 " =	0 "
Od 6 " za X "	" "	- "
Od 6 " za XI-XII "	" "	- "
Od 6 " za XIII-XIV "	" "	- "
Od 6 " za mat. odr. "	" "	- "
Od 6 " za mat. pr. odr. "	" "	- "
Ukupno ispisio testova za		88 mjesi = 7 god 4 mjesi
Dob života (DZ) :		72 mjesi
Dob intelig. (DI) :		88 mjesi
$QI = \frac{DI}{DZ} = \frac{88}{72}$		$= 1,22$

Ispitivač: Vladimir Lesjak

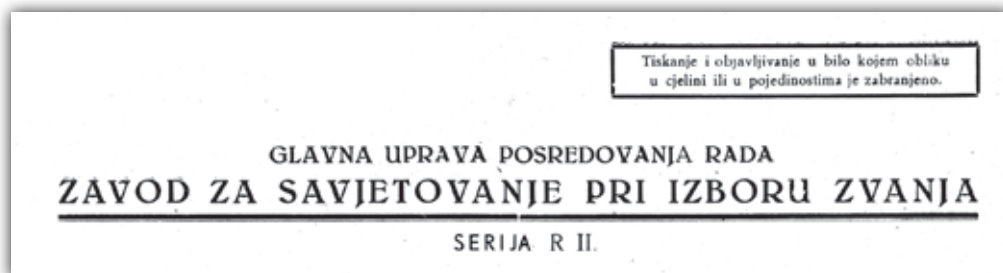
Primjerak protokola Stanford-Termanova testa koji je primijenio Vladimir Lesjak (1914.-2004.) 1941. godine.

unapređenje same psihologije, tako i za razvoj psihologijskog instrumentarija (Bujas, R. i Bujas, Z., 1942.).

I-E test prema C. G. Jungu adaptirao je Zoran Bujas. Ovaj Upitnik introverzije-ekstraverzije sadrži 22 pitanja sa po pet ponuđenih odgovora. Upitnik nije bio standardiziran, rezultati su mogli poslužiti u razgovoru s kandidatom u okviru pro-

Zaglavlje testa R, vjerojatno iz 1940. godine

Zaglavlje testa R II iz 1944. godine

Mira Kolar, sveučilišna profesorica na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, napisala je opsežnu monografiju povodom stote godišnjice Hrvatskog radiše (Kolar, 2004.). Opisujući aktivnost ovog društva autorica se dotiče postupaka izbora pa navodi sljedeće: "U 1939. namješteno je u nauk 760 mladića nakon što su prošli sve provjere u Stanici za izbor zvanja ..." (Kolar, 2004, str. 239) i zatim za 1940. godinu, od 1127 za nauk prijavljenih mladića na preglede je došlo 908, a za pripremne tečajeve proglašeno je sposobnim 829 mladića" (Kolar, 2004, str. 247).

fesionalnog usmjeravanja. U arhivi HZZZ-a sačuvan je primjerak iz kolovoza 1944. (I-E test, [1944.]).

U okviru Zavoda za savjetovanje pri izboru zvanja Zoranu Bujasu (1947.) je objavljen 'Osobni list učenika'. To je primjer dosjea na zavidnoj razini koji je bio namijenjen nastavnicima za prikupljanje podataka o đacima.

Pored svega, u arhivi HZZZ-a sačuvan je tiskani primjerak Serije TI, Geoga Bennetta. Ovaj test razumijevanja mehaničkih odnosa i tehničkih načela preveden je prije II. svjetskog rata, rabljen je i nakon II. svjetskog rata, ali ipak nije moguće utvrditi točnu godinu objavljivanja ('Serija TI', George Bennett) Savjetovalište za izbor zvanja – Zagreb /Svezak testa/, s.a.).

Serija T koja je imala 17 subtestova kojima su se zahvaćale pored razumijevanja mehaničkih odnosa i spacijalne sposobnosti, s obzirom na naznaku izdavača (Stanica za savjetovanje o izboru zvanja kod Trgovinsko-industrijske komore u Zagrebu) također je objavljena još prije II. svjetskog rata. Postoje primjerci koji su rabljeni i nakon II. svjetskog rata ('Serija T', George Bennett), Stanica za savjetovanje o izboru zvanja kod Trgovinsko-industrijske komore u Zagrebu /Svezak testa/ s.a.).

1948. – Informbiro

Radio Bukurešt je 28. lipnja 1948. emitirao rezoluciju Informbiroa. Već nakon tri tjedna održan je V. kongres Komunističke partije FNRJ (Matković, 2003.). Partijsko čelništvo suprotstavilo se Staljinovu napadu na više načina. Ponajprije, negirani su navodi o skretanju s komunističke linije i istodobno je Tito poveo akciju kojom je pokušao dokazati Staljinu svoju pravovjernost. Jedan od kongresnih zaključaka svodio se na potrebu 'ideološkog raščišćavanja s klasnim neprijateljem'. Na tragu kongresnog zahtjeva da se provede obračun s inteligencijom koja se suprotstavlja uspostavi 'narodne demokracije', studenti partiji Filozofskog fakulteta u Zagrebu proveli su ideološki obračun s profesorima, asistentima i studentima za koje je Partija utvrdila da su 'neprijatelji naroda'.

Obračun s profesorima Odsjeka za psihologiju, konkretno Ramirom Bujasom, Zoranom Bujasom i Adelom Ostojčić (1908.-2008.) zbio se 18. prosinca 1948. Čast da pročita referat (napad) pripala je jednom tadašnjem demonstratoru u Odsjeku za psihologiju, premda on nije bio i njegov autor. Na čelu partijske kolone koja se borila za ideološku ispravnost psihologije bila je jedna asistentica u Odsjeku za psihologiju. Ramiru Bujasu, tada već u poznoj dobi, upućena je kritika zbog pogleda na psihologiju kao 'empirijsku nauku, biologijskog karaktera'. Zatim, prozvan je zbog sadržaja svojih predavanja, posebno psihologije mišljenja. Naročito mu se spočitava

BORBA ZA IDEJNOST I ČISTOĆU U NAUCI

OSVRT NA PREDAVANJA IZ PSIHOLOGIJE

Rukovođeci se odlukama V. Kongresa KPJ koji je između ostalog postavio kao zadatak borbu za idejnost i čistoću u nauci, članovi KP studenti psihologije razmotrili su stanje na psihološkom institutu i donijeli odluku da se izvrši javni, kritički osvrt na predavanja iz psihologije. Istodobno su imali u vidu rezoluciju članova KP filozofsko-pedagoškog odjeljenja, donesenu 26. X. 1948., koju je trebalo konkretizirati i nadopuniti.

Na svojim ranijim sastancima članovi KP psihologije konkretizirali su svoja zapažanja i primjedbe na predavanja u Psihološkom institutu, te na taj način u jednom referatu — kojeg donosimo u cijelosti (pokušali su) izložiti, nasuprot nepravilnim postavkama iz predavanja Prof. Dr. Ramira Bujasa, pravilna, naučna, dijalektičko-materijalistička tumačenja.

Zbog toga je sazvan 18. XII. 1948. u Psihološkom institutu sastanak članova KP i vanpartijaca — slušača psihologije — gdje se detaljno prođiskutiralo stanje na Psihološkom institutu u Zagrebu.

metodu u proučavanju psihičkog razvoja čovjeka, da bi se bolje mogla shvatiti društveno-historijska uslovljenost psihičke i svijesti, te današnje njezine manifestacije u svim oblicima (to vrijedi na primjer za osjete, za proučavanje jezika, karaktera, mišljenja, čuvstva i t. d.).

Činjenica da prof. dr. Ramiro Bujas smatra psihologiju prirodnom naukom je i to, što je psihologija u sklopu biološkog odsjeka Prirodoslovnomatematičkog fakulteta.

U definiciji prof. dr. Ramiro Bujas naglašava samo psihičke procese, znači — osjete, predočivanje, mišljenje, i t. d., i ta njegova definicija dolazi do punog izražaja i u programu psihologije, jer se on u sistematskoj psihologiji skoro isključivo ograničava na to područje. Međutim, da bi se objasnio psihički život čovjeka potrebno je ne samo proučavati psihičke procese, nego i psihička svojstva ličnosti koja djeluju. Znači, da psihologija treba proučavati dispozicije i sposobnosti, motivacije djelovanja, temperament i karak-

na ovom mjestu istaći da uz laboratorijski eksperiment, koji se osobito upotrebljava za proučavanje elementarnih psihičkih funkcija, kao što su osjeti i neke druge psihičke funkcije i manifestacije, naučna psihologija raspolaže i pedagoškim eksperimentom, koji u psihologiji ima vrlo važnu ulogu, jer kad se radi o čovjeku proces njegova psihičkog razvoja treba promatrati u jedinstvu s obučavanjem i obrazovanjem, znači u njegovoj normalnoj društvenoj sredini, jer čovjek normalno i živi društvenim životom, a ne laboratorijskim.

Osim toga, u izvjesnim eksperimentima mi se ne možemo zadovoljiti samo mjerenjem. To se osobito tiče složenih psihičkih funkcija i svojstva ličnosti. U tom slučaju naše istraživanje će se ograničiti na kvalitativnu i kauzalnu analizu t. j. na proučavanje složene zakonitosti psihičkih procesa i svojstva ličnosti. U psihologiji jeste upravo na bitnije da se pronađu zakonitosti psihičkog života, kako bi mogli upravljati samim tim razvojem. To

Studentski list, 6. siječnja 1949. donio je na četiri strane detaljan prikaz obračuna u Psihološkom institutu koji se zbio 18. 12. 1948.

da se 'nadugo zadržava /na/ shvaćanjima njemačkih idealista Meinunga /ispravno: Meinonga; bio je Bujasov učitelj (Matešić, 2008.a) op. a./, Brentana i Kuelpe-va, a posebno ga je teretila tvrdnja da "marksizam nije nauka" (Borba za idejnost i čistoću u nauci, 1949.). Ramiru Bujasu su priznali da je 'u svoje vrijeme odigrao izvjesnu pozitivnu ulogu protiv klerikalne psihologije Zimmermanna i drugih', ali '... on u svojim predavanjima danas ne može udovoljiti našim opravdanim zahtjevima u borbi za idejnost i čistoću nauke' (Borba za idejnost i čistoću u nauci, 1949., str. 5).

Anka Matić

Anka Matić (1911.-2004.) diplomirala je 1930-ih grupu predmeta (A. Opća pedagogija s Metodikom i Psihologijom, B Logika, Estetika, Povijest filozofije i C. Narodni jezik) na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon diplomiranja upisala je romanistiku. Dobila je stipendiju francuske vlade za 1938./39. godinu te je nastavila studij na Sorboni. Godine 1939./40. diplomirala je u Institutu za profesionalnu orijentaciju kod Henrija Piérona, te u Institutu za pedagošku psihologiju. Tokom studija u Francuskoj bavila se psihologijskim ispitivanjima djece i omladine u okviru profesionalne orijentacije, radila je i u Institutu za psihobiologiju djeteta s Henrijem Wallonom (1879.-1962.). Doktorirala je u srpnju 1941. na Sorboni. Bila je član SKOJ-a od 1935. i KPH od 1938. sve do raspuštanja Partije u Hrvatskoj 1990. godine. U zemlju se vratila zajedno s jugoslavenskom delegacijom koja je 1946. sudjelovala na Mirovnoj konferenciji u Parizu. Odmah po povratku, 15. siječnja 1947. počela je raditi kao asistent Ramira Bujasa u Odsjeku za psihologiju u Zagrebu. Godine 1950. izabrana je za docenta, da bi 1955. napustila Odsjek (Kolesarić, 1998.). Od 1956. do srpnja 1965. bila je direktorica Savjetovališta za odgoj djece i omladine, a potom Instituta za proučavanje razvojnih problema djece i omladine, oboje u Zagrebu. Bila je nosilac Partizanske spomenice 1941., član SUBNOR-a i SSRN-a. Mnogostruko je odlikovana. U Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu postoji Osobni fond Anke Matić u kojem su pohranjene i dvije potpisane autobiografske zabilješke (Matić, 1998.a; 1998.b). U tim sjećanjima govori vrlo toplo o Ramiru Bujasu kao o svom nekadašnjem profesoru (Matić, 1998.b). No, činjenica je da je na sjednici koja je održana 18. prosinca 1948. Anka Matić bila uz studente i članove KPJ koji su napali ideološki nepodobne nastavnike (Borba za idejnost i čistoću u nauci, 1949., Matešić, 2008.b).

Klasno svjesni studenti okomili su se i na psihološke testove i praksu testiranja u Hrvatskoj. Ustvrdili su da su testovi kao zapadnjački ideološki postupak koji potpomaže klasnu reprodukciju zabranjeni u Sovjetskom Savezu, kao 'nenaučni način rada' (Borba za idejnost i čistoću u nauci, 1949., str. 4). Tada je jedino stvarno testiranje postojalo zapravo samo u okviru profesionalne orijentacije.

Prof. dr. Boris Petz u svojim sjećanjima navodi sljedeće: " ... pa sam tako ubrzo nakon diplomiranja na prijedlog Zorana Bujasa bio primljen u Savjetovalište za izbor

Boris Petz

zvanja nekadašnjeg Ministarstva rada. Bujas mi je vrlo brzo prepustio samostalan rad u testiranju i intervjuiranju ispitanika, ali me je ujedno i poticao na istraživački rad na materijalima, koje smo sakupljali svakodnevnim pregledima djece i odraslih u Savjetovalištu.

Svršetkom Drugog svjetskog rata Savjetovalište je već imalo 5 psihologa, i pogon je bio vrlo intenzivan, no – kao što je starijim psiholozima poznato – ondašnja oštra kritika testova sa strane Sovjetskog Saveza, a naročito jedan oštri napad na testove u dnevnom tisku 1948. godine (kome je autor bio jedan od bivših kolega sa studija filozofije a koji je postao novinar) doveo je u roku od nekoliko dana do toga, da sam bio pozvan ondašnjoj personalnoj referentici u Ministarstvu rada, koja mi je priopćila da – od sutra Savjetovalište za izbor zvanja više ne postoji!

Velikom zaslugom prof. Domainka, istoga dana kada smo mu javili vijest o ukidanju Savjetovališta, obavijestio nas je da će razgovarati s prof. Andrijom Štamparom koji je kao direktor Škole narodnog zdravlja upravo bio u poslovima osnivanja Instituta za higijenu rada (danas Instituta za medicinska istraživanja i medicinu rada), i prof. Domainko nas je već istog dana obavijestio da prof. Štampar preuzima Zorana Bujasa i mene u Institut u osnivanju.” (Petz, 2005.a, str. 45)

Prigovori testovima i postupcima testiranja u ovom pogromu bili su visoko podudarni s objašnjenjima koji su doveli do zabrane uporabe testova u Sovjetskom

Savezu. Naime, na “znamenitoj sjednici” CK SKP(b) održanoj 4. srpnja 1936. godine u Sovjetskom su Savezu bili zabranjeni testovi i njihova uporaba (Jašarevski, 1966.). Dekret “O pedologičeskih izvrascheniyah v sisteme nerkomprosov” /O pedagoškim izopačenjima u sistemu narodnih komesarijata prosvjete u SSSR-u/ bio je krajnja točka u kritici sovjetske pedologije koja je započela ranih tridesetih. Temelj kritike je bila raprava o mehanicističkim pristupima razvoju djeteta u pojmovima ‘biogenze’ ili ‘sociogeneze’ uz odbacivanje marksističko-lenjinističke psihologije kao subjektivističke (Brožek, 1972, str. 12-13.). To je na kraju završilo zabranom uporabe testova i postupaka testiranja u SSSR-u. Iako je zabrana postojala, ona nije bila baš jako poštovana pa se u SSSR-u testiralo i dalje.

Razlozi napada na Ramira Bujasa i Zorana Bujasa te Adelu Ostojčić bili su, naravno, posve političke naravi i nisu imali veze sa znanošću. Testovi su bili tek izlika.

U našoj psihološkoj literaturi ti napadi do sada nisu objašnjavani. No, oni nisu ni neka posebnost koja bi se uopće trebala vezivati uz psihologiju. Milan Polić, voditelj kolegija Filozofija odgoja na današnjem Učiteljskom fakultetu u Zagrebu u svojoj monografiji ‘Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića (1894.-1975.)’, jedinog Wundtova studenta iz Hrvatske koji je slušao osnivača psihologije u njegovu posljednjem semestru 1917. godine (Vujić, 1997.) obrazlažući zašto je ovaj bio napadnut od strane studenata, piše: “Odbijajući nastavničku govornicu pretvoriti u mjesto odakle će se rasprostirati pobjednička ideologija, ponovno je pao u nemilost političkih moćnika. Nekoliko dana nakon Božića 1947. godine, poslije veoma uspješna predavanja o Plotinu pred prepunom dvoranom, jedan broj studenata komunistički (među kojima neki kasnije uvaženi, a i zaista vrsni filozofi) organizirano ga je bojkotirao u trenutku kada je trebao započeti seminar, negodujući što ne govori o Marxu i tražeći od njega da ode. Toga je dana Vuk-Pavlović u pratnji manjeg broja studenata ogorčen napustio nastavničku katedru Sveučilišta u Zagrebu da se više nikada na nju ne vrati.” (Polić, 2001., str. 47.). Polić (2001.) pored Vuka-Pavlovića spominje kao žrtve profesora (Vladimira) Filipovića, s današnjeg Odsjeka za filozofiju i prof. R. Bujasa.

Epilog

Ramiro Bujas je nakon ovog napada bio definitivno umirovljen. Adela Ostojčić, tada asistentica Ramira Bujasa, od 1950. pa do umirovljenja predavala je na Visokoj pedagoškoj školi, tj. današnjem Učiteljskom fakultetu (Težak, Markovac, 1971.). Asistentica, ‘zdrava snaga’, 1955. nije bila ponovno izabrana u docenturu, pa je mo-

rala otići iz Odsjeka, odnosno s Fakulteta (Kolesarić, 1998.). Demonstrator je poslije postao profesor na Fakultetu za defektologiju. Zoran Bujas je dobio ponudu svog profesora Henria Piérona da ode u Pariz, no odbio ju je, nastavljajući rad na razvitku hrvatske psihologije (Pavlina, 2005). Zoran Bujas je 1955.-1956. bio dekan Filozofskog fakulteta, potom 1956.-1958. rektor Zagrebačkog sveučilišta, a 1968. postaje akademikom (Pavlina, 1989.a; Pavlina i Kolesarić, 2005.).

Ostalih troje psihologa koji su radili u Stanici odnosno Zavodu za psihologiju i fiziologiju rada 1948. godine bili su Angelina Borić, Jelena Kajfeš i Milutin Dobrenić (Vinski, 1971, str. 2).

Angelina Borić (1907.-?) diplomirala je pedagoško-psihološku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1934. godine, postavljena je kao profesor više škole na Odsjeku za defektologiju 1949. godine na Višu pedagošku školu u Zagrebu. Godine 1962. prešla je s Pedagoške akademije na Visoku defektološku školu u Zagrebu (Težak i Markovac, 1971.) u čijem je osnivanju osobno sudjelovala. U 1970-im bila je i njezinim dekanom (Bančić, 1989.).

Milutin Dobrenić (1917.-2003.) diplomirao je pedagoško-psihološku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu 1941., i doktorirao je 1943. Poslije rata završava Dentističku školu, upisuje i diplomira na Višoj zubarskoj školi i konačno diplomira 1961. na Stomatološkom odjelu Medicinskog fakulteta, da bi 1962. obranio disertaciju i bio promoviran u doktora medicinskih znanosti, sve u Zagrebu. Na Stomatološkom fakultetu je postao redoviti profesor i tu je radio sve do umirovljenja 1983. Više godina je bio pročelnik Kliničkog zavoda za bolesti usta Stomatološke klinike KBC-a Rebro (Cekić-Arambašin, 2004., Dugački, 1993.).

Zabrana testova i testiranja u Hrvatskoj održala se do 1951. Tada je ondašnja Jugoslavija pristupila Međunarodnoj organizaciji rada, 23. svibnja 1951. god. (Vinski, 1971.). Zbog međunarodnih zahtjeva, 1952. godine ponovno se osniva Savjetovalište za izbor zvanja. Njegov rukovodilac postaje Jelena Kajfeš (1907.-1987.), jedna od petero otpuštenih 1948. Budući da je arhiva Stanice/Zavoda bila sačuvana, bio je sačuvan i dio testova, pa je uz stručnu pomoć Jelene Kajfeš, profesionalna orijentacija krenula u novi razvoj.

TREĆE RAZDOBLJE RAZVOJA TESTOVA I POSTUPAKA TESTIRANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ OD 1952. DO 1991.

1952. – Ponovno pokretanje Savjetovališta

Treće razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Hrvatskoj trajalo je od 1952. g. pa do nestanka avnojevske Jugoslavije 1991. g. To je ujedno najduže razdoblje u razvoju psihodijagnostičkih sredstava kod nas. Tih gotovo četrdeset godina nikako se ne može analizirati kao jedinstvena cjelina. Držim da bi ih trebalo podijeliti u najmanje dva podrazdoblja. Prvo je trajalo do Privredne reforme, koja je započeta 1965. godine, a drugo je bilo od 1965. pa do jugoraspada 1991.

Dakle, nakon što su prihvaćene preporuke Međunarodne organizacije rada iz 1949. g. (Preporuke Međunarodne organizacije rada, 1956.), odnosno, preciznije rečeno, Međunarodnog biroa rada (Historijat razvoja profesionalne orijentacije u FNRJ, 1956.) 1952. g. je počelo s radom novo Savjetovalište pri izboru zvanja u Zagrebu. Od 1957. do 1960. osnivaju se savjetovališta, odnosno centri za profesionalnu orijentaciju u Splitu, Karlovcu, Varaždinu, Osijeku, Rijeci i Sisku (Barić, Ševo, 2006.). “Zakon o službi za zapošljavanje radnika” iz 1960. godine institucionalizira profesionalnu orijentaciju u Zavodu za zapošljavanje (Barić, Ševo, 2006.).

Pri ponovnom ustroju Zavoda angažirana je Jelena Kajfeš, koja je kao osoba s bogatim iskustvima u profesionalnoj orijentaciji uvodila u rad nove kolegice i kolege. Pored postojećih testova koji su se našli u arhivi pohranjenoj nakon zatvaranja Zavoda 1948. godine (Vinski, 1971.), oko 1956. se u okviru Službe za profesionalnu orijentaciju objavljuje na razini tzv. “internog izdanja” francuski Test Domino-48 (Domino 48, s. a.), za koji se ne zna tko ga je uveo.

Godine 1952. Zoran Bujas i Boris Petz priredili su M-seriju za potrebe prijema studenata na Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. M-serija postaje dostupna psiholozima 1967. (Bujas, 1967.a).

Ipak, sve do kraja 1950-ih glavnina testiranja u Hrvatskoj vezuje se dalje i dalje uz profesionalnu orijentaciju i zapošljavanje.

Osnutkom Republičkog zavoda za zapošljavanje radnika 1960. g. ta ustanova postaje glavni izdavač psihologijskih testova. Sljedećih 15-ak godina Zavod pokreće, financira i objavljuje gotovo 40 publikacija vezanih uz standardizacije i evaluacije psihodijagnostičkih sredstava u Hrvatskoj.

Broj 1461

Tiskanje i objavljivanje u bilo kojem obliku u cjelini ili pojednostima je zabranjeno

Datum ispitivanja _____

M — s e r i j a
(Z. B. i B. P.)

Prezime i ime: _____ Datum rođenja _____

Zanimanje _____

Školska naobrazba _____

Vrijeme rada: _____

Ispitivač: _____

Korektor: _____

T	Bodovi
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
Σ	

M-serija. Prvo izdanje iz 1953. godine.

TEST D-48

(C.P.A. 4-48

T 10 0 3)

*Svaka slika prikazuje grupu domina.
Broj crnih točkica na svakoj polovini domina od 0-6.
Razmotrite svaku grupu i odredite broj točkica, koje bi trebala
imati svaka polovica iscrtkanog domina.*

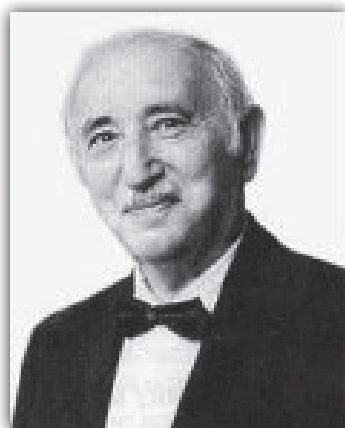
NE PIŠITE NIŠTA U OVAJ SVEZAK

PRIMJERI

<p>A</p>	<p>B</p>
<p>C</p>	<p>D</p>

NE OKREĆI STRANICU PRIJE ZNAKA

Tzv. interno izdanje Testa D-48 iz 1956. godine.

David Wechsler

Kako pokazuju Pavlina i Mirjana Kovačić u Imeniku psihologa u Hrvatskoj iz 1973. godine (Pavlina i Kovačić, 1973.a), 1950-ih je psihologa bilo relativno malo, manje od stotinu.

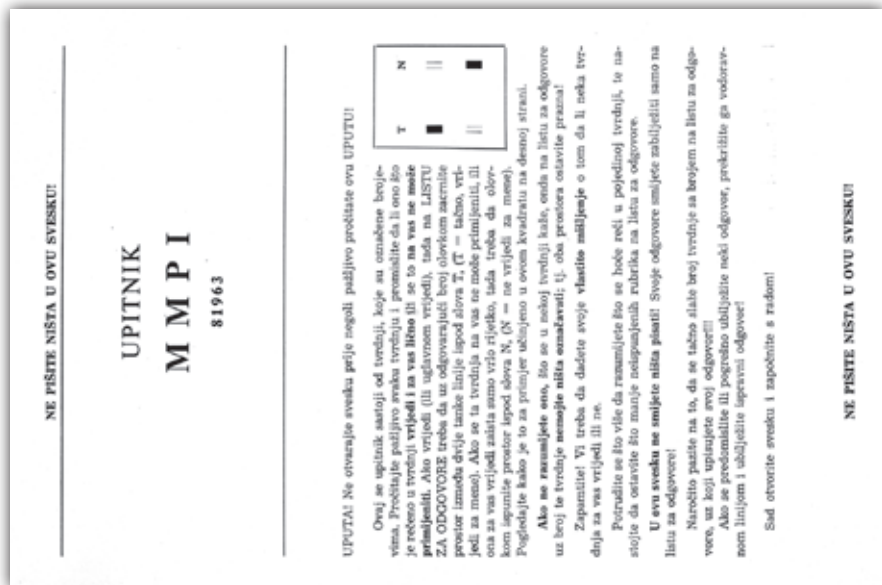
Početak 1960-ih počinje objavljivanje psihodiagnostičkih sredstava i izvan Zavoda za zapošljavanje. Prije 1960. pojavljuje se MMPI, oblik s 566 čestica, u izdanju 'Sanitetskog odeljenja zagrebačke vojne oblasti' (MMPI, s.a.), za koji je nejasno tko ga je preveo, a Margita Čeh (1899.-1974.) izdaje Wechsler-Bellevue I. i II. test za individualno ispitivanje inteligencije odraslih osoba (Čeh, 1960). MMPI se ponovno pojavljuje u obliku s 555 tvrdnji, vjerojatno početkom 1960-ih u dotjeranijem prijevodu u izdanju Tehničke knjige iz Zagreba, no i ovaj put bez navoda tko ga je priredio (MMPI, s.a.b).

Šezdesete se u ukupnoj povijesti razvoja testova moraju istaknuti kao jedno od najbogatijih i najintenzivnijih razdoblja uopće.

Ranih 1960-ih Bujas sa suradnicima razvija u okviru Psihologijskog instituta niz instrumenata, od kojih će većina poslije biti objavljena od strane Republičkog zavoda za zapošljavanje. Tada nastaju: Neverbalna serija za ispitivanje inteligencije - NSI (Bujas, Bartolović i Vodanović, 1963.), koju čine Test neuravnoteženih struktura, Poliprofilni test, Test kombiniranih rješenja i Test višestrukih rješenja; zatim, Test klasifikacije (Bujas i Fulgosi, 1962.), Test simboličke transpozicije (Bujas i Sremec, 1963.), itd.

Wechsler-Bellevue I. i II koji je priredila dr. Margita Čeh 1960. godine.

MMPI s.a., vjerojatno iz 1963. godine.

1965. i Privredna reforma

Pokušavajući pronaći povijesnu točku koja bi bila bitna za razvoj psihološkog instrumentarija, prihvaćam tumačenja povjesničara (Matković, 2003.) da je Privredna reforma iz 1965. godine sigurno prijelomnica u ekonomskom funkcioniranju bivše Jugoslavije. Naime, Privredna reforma je inicirala proces decentralizacije ekonomskog odlučivanja, odnosno, kako navodi Dora Vinski, “[To je] razdoblje društveno-ekonomske reforme za koju je karakterističan prijelaz od ekstenzivnog na intenzivno zapošljavanje, povećanje broja nezaposlenih radnika, odlazak na rad u inozemstvo, postojanje viška radnika u radnim organizacijama” (Vinski, 1971., str. 9).

U drugoj polovini 1960-ih psiholozi su već prisutni u velikim poduzećima kao što su Pliva, Ina, Nikola Tesla, Prvomajska, Rade Končar, brodogradilišta, željeznice, itd. (Pavlina i Kovačić, 1973.a.). Dio njih djeluje u kadrovskim službama, pri čemu dobivaju šansu da testove koriste na način na koji se oni danas rabe. Njihova primjena utječe na primanje ili neprimanje ljudi na posao.

Republički zavod za zapošljavanje

Nakon 1965., kada se intenzivira rad Zavoda za zapošljavanje, sve do sredine 1970-ih, razdoblje je intenzivnog objavljivanja prethodno spomenutih instrumenata Zorana Bujasa i njegovih suradnika.

Zavod objavljuje B-seriju (Bujas, 1966. a), Test znanja iz matematike (Bujas, Kajfeš, Krstić, Krković i Petz, 1966.), M-seriju (Bujas, Petz, 1967.); Neverbalnu seriju za ispitivanje inteligencije (Bujas 1966. b), Test kombiniranih rješenja (Bujas, Bartolović i Vodanović, 1967. a); Test neuravnoteženih struktura (Bujas, Bartolović, Vodanović, 1967. b); Test višestrukih rješenja (Bujas, 1967.b); Poliprofilni test (Bujas, 1967. d); Modifikaciju Ravenovih progresivnih matrica (Bujas, 1966. b), N - upitnik (Bujas i Radošević, 1977.) i na kraju Problemni test (Bujas, Szabo i Kolesarić, 1981.).

N upitnik Zorana Bujasa i Zlate Radošević razvijen je i najprije objavljen u Psihologijskom institutu u Zagrebu 1966. godine da bi poslije bio objavljen od strane Zavoda za zapošljavanje. Isto je bilo i s Problemnim testom.

Zoran Bujas je napravio posebnu modifikaciju Ravenovih progresivnih matrica (Bujas, 1966. b). Uzimajući za predložak Ravenove standardne progresivne matrice Bujas je modificirao zadatke na način da je tražio tri odgovora: točan, približno točan i netočan. Ovim se nužno povećavala osjetljivost testa jer je test bio povećan na 180 odgovora. Modifikacija se primjenjivala u okviru djelatnosti podružnica Zavoda za zapošljavanje.

Republički zavod za zapošljavanje iz Zagreba pojavio se sredinom 1960-ih kao investitor standardizacija triju testova Zorana Bujasa.

Standardizacija je provedena na ukupno 2304 sudionika mjerenja, učenica i učenika osmih razreda iz 35 osnovnih škola u selima, mjestima i gradovima u Hrvatskoj. Pripremni poslovi započeli su 1965., testiranja su obavljena šk. god. 1967/68., da bi konačno same norme bile objavljene 1971. Uz isti uvodni tekst koji je sadržavao opće podatke o postupku, norme su publicirane u tri zasebne knjige koje su obuhvaćale Neverbalnu seriju za ispitivanje inteligencije (NSI) (Momirović, Tarbuk, Vinski, 1971. c.), Bujasovu verbalnu bateriju za ispitivanje inteligencije (B-serija) (Momirović, Tarbuk, Vinski, 1971. a) i Modifikaciju Ravenovih progresivnih matrica (Momirović, Tarbuk, Vinski, 1971. b).

Istih 1960-ih, pa i u sljedećih petnaestak godina testovima su se bavili i drugi autori. Tako je u monografiji 'Evaluacija dijagnostičkih metoda' koju je objavio Republički zavod za zapošljavanje obrađeno desetak instrumenta koji su već postojali u psihodijagnostičkoj praksi (Momirović i Kovačević, 1970.). To su bili Domino 48, Revidirana serija beta, BINOP-ova serija SVPN-1 i SVPN-2, Cornell Index, itd.

Test	Predmet mjerenja	Broj čestica
A ₁	Anksioznost	80
F ₂	Fobičnost	80
O ₃	Opsesivnost	40
C ₄	Kompulzivnost	40
S ₅	Hipersenzitivnost	80
D ₆	Depresivnost	80
I ₇	Inhibitorna konverzija	40
D ₈	Senzorna konverzija	40
Z ₉	Kardiovaskularna konverzija	40
G ₁₁	Gastrointestinalna konverzija	40
R ₁₂	Respiratorna konverzija	40
H ₁₃	Hipohondričnost	80
H ₁₄	Impulzivnost	40
T ₁₅	Agresivnost	80
M ₁₆	Hipomaničnost	80
L ₁₇	Shizoidnost	80
P ₁₈	Paranoidnost	80
Ukupan broj čestica		1040

Nazivi ljestvica i pripadajuće količine čestica u Upitniku 18 patoloških faktora K. Momirovića iz 1971. godine.

Konstantin Momirović (1932.-2004.) u izdanju Republičkog zavoda za zapošljavanje u Zagrebu objavljuje 1971. Upitnik ličnosti '18PF'. Polovina od 18 ljestvica imala je po 80 tvrdnji, a polovina po 40. Ukupno 1080 čestica predstavljalo je jedan od najopsežnijih upitnika ličnosti i u svjetskim razmjerima. 18PF je slijedio model patologije ponašanja za koji je autor vjerovao da je hijerarhijskog tipa, pri čemu se na vrhu, u prostoru četvrtog reda nalazi generalni patološki faktor. U prostoru trećeg reda smješteni su faktori generalnog neurotizma i generalnog psihotizma. U prostoru drugog reda nalazili su se astenični, stenični, konverzivni i disocijativni sindrom. U prostoru prvog reda bilo je smješteno 18 patoloških reakcija (Momirović, 1971.). Ni Upitnik kao ni sam model nisu našli značajniji broj pristaša u psihodijagnostičkoj praksi.

Polovinom 1970-ih ondašnji Savezni zavod za zapošljavanje inicira standardizaciju Multifaktorske baterije testova (MFBT). Norme za Hrvatsku izdaje RSIZ za zapošljavanje (Tarbuk, 1977.).

Zavodu za zapošljavanje bila su osigurana proračunska sredstva za ova brojne standardizacije, evaluacije i nova izdanja.

Kolege iz prakse zapošljavanja i profesionalne orijentacije u ovom su razdoblju također ostvarili znatne doprinose u razvoju psihodijagnostičkih sredstava.

Držim da bi njihov rad trebalo analizirati u nekoliko područja.

Ističu se doprinosi kolegica i kolega koji su bili zaposleni u središnjoj službi Zavoda za zapošljavanje.

Oni su se angažirali u pisanju i objavljivanju niza priručnika i standardizacija (Miharija, 1975.; 1977.; 1983.; Miharija i Tarbuk, 1981.; Mijić, 1974.; Sobota, 1986.; Vinski i Tarbuk, 1967.). Javili su se i drugi autori iz područja profesionalne orijentacije (Tadin, 1969., itd.)

Više djelatnika zagrebačkog Zavoda za zapošljavanje priredilo je 1975. godine na ukupno 513 polaznika drugih razreda tadašnjih centara za obrazovanje, ustvari bivših strukovnih škola regionalne, 'zagrebačke' norme za Revidiranu seriju beta, M – seriju, tri subtesta iz DAT-a te 'Test C' (Precrtavanje ključa, ključa za vijke i ženskog veziva) i 'Testa K' (Savijanje žice prema uzorku ključa). Nije moguće utvrditi kada je nastala Bujasova adaptacija 'Testa K'.

Praktično u isto vrijeme napravljena je i standardizacija M-serije, Revidirane serije beta i dvaju subtestova iz DAT-a za osobe od 18 do 50 godina. Uzorci su bili varijabilni između otprilike 1100 i više od 1200 pripadnika obaju spolova (Miharija, s.a.).

Jedan od vrlo velikih projekata Saveznog biroa za zapošljavanje bio je vezan uz objavljivanje i standardizaciju Multifaktorske baterije testova sposobnosti (MFBT),

Zoran Bujas

kako je u prijevodu nazvana General Aptitude Test Battery Beatrice J. Dvořak. MFBT je sadržavao 12 subtestova, uključujući i test aparate za provjeru psihomotoričkih sposobnosti. GATB je preuzet od Službe za zapošljavanje SAD-a. Godine 1977. objavljena je standardizacija na 4023 učenice i učenika drugih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Norme su bile izražene u centilima (Priručnik za psihologijsko ispitivanje s pomoću baterije MFBT, Forma – 1, 1977.). Godine 1983. objavljena je standardizacija MFBT-a P-1 za industrijske radnike. Norme su izračunate na temelju rezultata 547 sudionica i sudionika koji su imali kvalifikacijsku strukturu: NKV, KV i VŠS i VSS (Miharija, 1983).

Šuvarova reforma srednjoškolskog obrazovanja primorala je tadašnji RSIZ za zapošljavanje da napravi norme za M-seriju, tri subtesta iz tadašnjeg DAT-a i Test kombiniranih rješenja iz Bujasove Neverbalne serije za ispitivanje inteligencije na 1370 učenika svih usmjerenja općih srednjih škola u Hrvatskoj (Tarbuk, 1975.).

Ivan Koren i Vladimir Mijić (1976.) objavili su standardizaciju Kalifornijskog testa mentalna zrelosti za industrijske radnike. Za normiranje su uzeli adaptaciju Ante Vuke, koju su promijenili tako da su uveli list za odgovore. Za normiranje su im poslužili podaci kandidata za zapošljavanje u Metalurškom kombinatu – Željezara Sisak od 1971. do 1974. godine, N= 3014.

Zavod SR Slovenije za produktivnost dela iz Ljubljane objavio je 1977. poznatu Danielsovu verziju Progresivnih matrica pod nazivom ‘Test rezoniranja likova – TRL’, koja je imala 45 zadataka. TRL je u znatnoj mjeri bio prihvaćen i u Hrvatskoj.

U okvirima industrijske prakse vrijedno je zabilježiti da je Ante Vuko ranih 1960-ih priredio Kalifornijski test mentalne zrelosti i zatim ga uveo u postupke selekcije ondašnjeg ‘Rade Končara’ te da se test postupno širio i među drugim industrijskim psiholozima (Koren i Mijić, 1976., str. 11). Kasnije je Zavod za zapošljavanje preuzeo u obliku internog izdanja ovu adaptaciju.

Stručnjaci službe za profesionalnu orijentaciju iz Siska objavili su regionalne norme za Bujasovu Neverbalnu seriju za ispitivanje inteligencije, B-seriju i dijelove tadašnjeg DAT-a koje su izradili na temelju testiranja 370 učenika 7. i 8. razreda osnovnih škola na svom području (Arlov, Koren, Starčević, 1984.).

Gotovo četrdeset godina Zavod za zapošljavanje, u svim svojim mogućim pravnim imenovanjima i preimenovanjima, bio je, uz izuzetak tek nekoliko izdavača drugih instrumenata (MMPI, W-B, CRD), najznačajniji proizvođač testova u Hrvatskoj. Psihodiijagnostička sredstva objavljena od strane Zavoda za zapošljavanje distribuirana su i psiholozima izvan službe profesionalne orijentacije i zavodskih posredovanja pri zapošljavanju. Rabili su ih ponajprije industrijski i organizacijski psiholozi, no isto tako i psiholozi u školama.

Zagrebački psihologijski krug, kako ga je osobno nazivao Z. Bujas, zbog stroge psihometrijske usmjerenosti nikada nije prihvatio u značajnijoj mjeri uporabu projekivnih ili poluprojekivnih postupaka. Zoran Bujas je bio potpuno protupsihoanalitički orijentiran.

Ostali autori i izdavači

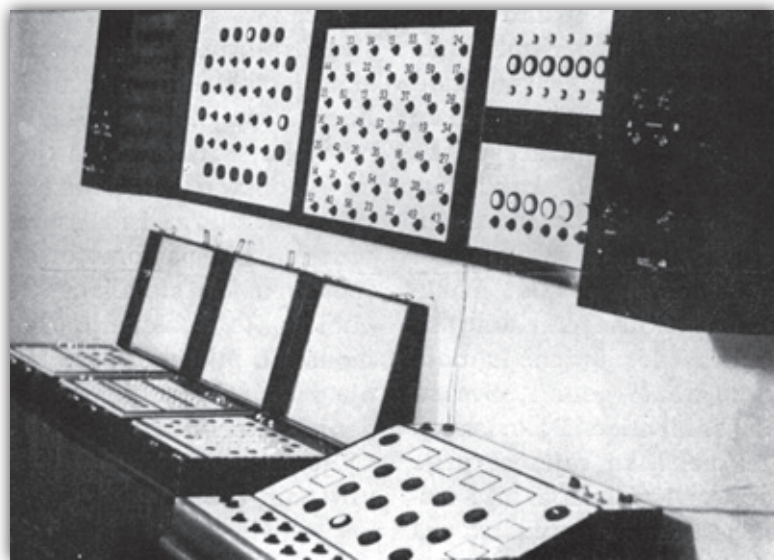
Konstrukcijom testova, njihovim prijevodima, standardizacijama i evaluacijama bavilo se u Hrvatskoj dosta psihologa osim samog Zorana Bujasa.

Prema podacima u Bibliografiji članova Odsjeka za psihologiju (Bibliografija članova Odsjeka za psihologiju, 1999.), profesor Ante Fulgosi konstruirao je 1959. godine desetak instrumenata namijenjenih mjerenju inteligencije i provjeri nekih specifičnih znanja.

Profesorica Mirjana Krizmanić, pored suradnje na konstrukciji Bujasovih instrumenata, objavila je vlastita psihodijagnostička sredstva (Krizmanić, 1982.). Njezin 'Ujak Hrčak' dosad je jedinstveni test koji je doživio prijevod (Krizmanić, 1989).

Mirjana Krizmanić: IPUES, Ujak Hrčak

CRD Serija. Snimljeno 1973. godine.

Predrag Zarevski sastavio je više oblika Testa opće informiranosti (Zarevski, 1988; 1991.)

Dio članova zagrebačkog Odsjeka za psihologiju sastavio je instrumente koji su ostali na razini internih izdanja samog Odsjeka ili nekadašnjeg Psihologijskog instituta (Psihologijski mjerni instrumenti, 1999, str. 148-151.).

Sredinom 1960-ih Mirko Drenovac počinje konstruirati svoju CRD seriju (Kompleksni reakciometar Drenovac). Drenovčeva serija se jedno vrijeme proizvodila u Saveznoj Republici Njemačkoj (CRD, 2009.).

Barem prividno, CRD serija podsjeća na Wiener Testsystem Gernota Schuhfrieda (Wiener Testsystem, 2006.). Osobno mi je nejasno u kojem je trenutku CRD serija ispala iz svjetske utakmice, usporedimo li je s Bečkim sustavom za testiranje. Naime, u tim ranim 1970-im Wiener test System je bio daleko iza tehnoloških rješenja kao i psiholoških teorijskih okvira na kojima je bila sastavljena CRD serija. No činjenica je da danas dr. Schuhfried navodi na svojoj web stranici podatke od otprilike 400 znanstvenih i sveučilišnih institucija u kojima je instaliran Wiener Testsystem, dok za CRD seriju znaju uglavnom samo oni koji su s njom radili (Wiener Testsystem, 2006.).

Zavod za produktivnost dela - Ljubljana

U Sloveniji je od 1952. godine krenuo razvoj psihodijagnostičkih sredstava u Institutu za psihologiju rada i industrijsku psihologiju u okviru tadašnjeg Centralnog higijenskog zavoda. Dvije godine poslije Institut prelazi u Zavod za organizaciju rada i proučavanje sigurnosti na radu. Institut i dalje razvija instrumente i servisira potrebe psihologa, ponajprije u području profesionalne orijentacije.

Godine 1960. Zavod za proučavanje organizacije rada i sigurnosti na radu biva podijeljen na Zavod za sigurnost na radu i Zavod za produktivnost. Psihološki odjel pripao je Zavodu Socijalističke Republike Slovenije za produktivnost dela.

Od 1953. pa do 1959. g. objavljene su Ravenove progresivne matrice, Kohsove kocke, Wechsler-Bellevue, oblik II, i preliminarni oblici DAT baterije. Od 1960. do 1963. objavljeno je W-B pamćenje, D-48 i Bender Gestalt test (Kafol-Mataković, 1981.). Prema podacima u, nazovimo to, Priručniku za SPM koji je objavljen u Ljubljani 1969. Ravenove standardne progresivne matrice bile su primjenjivane u Sloveniji od sredine 1955. S njihovom primjenom počeo je Vito Ahtik (Ravenove progresivne matrice, Informacije o testu, 1969.). Prva uporaba SPM-a zabilježena je u diplomskoj radnji Borisa Sorokina (1927.-1986.), budućeg profesora socijalne psihologije na Pravnom fakultetu u Zagrebu. On je testirao 299 učenika. Njegovi rezultati završili su u pregledu podataka o uporabi Standardnih progresivnih matrica za 1954. godinu (Court, Raven, s.a.) na temelju čega su u jednom bitno kasnijem vremenu Richard Lynn i Tatu Vanhanen (2002.) iskoristili Sorokinove podatke u svojoj analizi odnosa između kvocijenta inteligencije i bogatstva nacija.

Od 1964. naglo se intenzivira izdavačka djelatnost testova u okviru ljubljanskog Zavoda (Bele-Potočnik, 1974.). U šezdesetim ljubljanski Zavod prevodi i adaptira tridesetak PDS-a, uglavnom američkih i nekih europskih autora, a ima i psihotehničkih instrumenata pretežito francuske provenijencije (Bele-Potočnik, 1984., Kafol-Mataković, 1981.).

Bele-Potočnik, Hadžiselimović i Tušak (1977.) objavljuju njemačku preradu Eysenckova inventara ličnosti (EPI Junior) (Eysenck i Eysenck, 1965.) pod nazivom HANES (Hamburger Neurotizismus und Extraversionskala für Kinder und Jugendliche) u slovenskom i 'srpsko-hrvatskom' izdanju. Freiburški upitnik ličnosti (FPI) prvi je put objavljen 1981., a zatim je 1984. tiskan dopunjeni oblik Priručnika (Bele-Potočnik, Hruševar, Krizmanić i Tušak, 1990.), što je bio još jedan uspješan pothvat izdavača iz Slovenije.

Center za psihodijagnostična sredstva je 1987. objavio separat koji je sadržavao norme za WISC. Međutim, iz samog teksta nije moguće razumjeti kako su ove norme dobivene, koliki su bili uzorci, o kojem izdanju samog WISC-a je riječ, itd. Separat nije autorski potpisan (WISC, Wechslerjeva skala inteligentnosti za otroke, 1987.).

Sredstva ljubljanskog Zavoda u Hrvatskoj su pretežito korištena u kliničkoj i školskoj praksi, malo manje u organizacijskoj psihologiji i vrlo malo u profesionalnoj orijentaciji.

Organizacijski doprinosi

U promatranom razdoblju zabilježeni su i pokušaji organizacijskih i kvalitativnih unaprjeđenja pri objavljivanju, primjeni i interpretaciji testova. Tako je, npr. u Zagrebu 3. listopada 1961. Komisija za primjenu testova Udruženja psihologa FNRJ, Sekcije za Hrvatsku, u sastavu: prof. dr. Zoran Bujas, Jelena Kajfeš, dr. Anđelko Krković i dr. Boris Sorokin sastavila ‘Teze za izradu Pravilnika za primjenu testova’, pri čemu su predložili ad 1. Da se uvede kontrola proizvodnje, distribucije i primjene testova; te ad. 2. Da se utvrde standardi koji će važiti za sve psihološke testove (Krković, 1974.a, str. 97-101.).

‘Teze’ su nastale zbog konstatacija “da stanje testova i primjene testova u našoj republici, kao i čitavoj FNRJ, uglavnom ne zadovoljava”, te tvrdnje da “je stanje za-

Anđelko Krković: Informacijski standardi, 1974. godine.

brinjavajuće zbog češćih slučajeva interpretacije testovnih rezultata, a bez ikakvih (ili bez dovoljnih) kvalifikacija za to.” (Krković, 1974.a, str. 97-98.). Anđelko Krković objavljuje 1974. Informacijske standarde za psihološke mjerne instrumente u izdanju Društva psihologa Srbije (Krković, 1974.b), koji ostaju na snazi kao zbirka preporuka sve do pojave prijevoda Standarda Američke psihološke udruge (Standardi, 1992.).

Dragan Tarbuk kao voditelj Sekcije za profesionalnu orijentaciju DPH predlaže da se osnuje Centar za psihodijagnostičke instrumente (Tarbuk, 1974.). On analizira povijest razvoja psihologije u Hrvatskoj, od osnutka Psihologijskog laboratorija, što je učinio Ramiro Bujas 1920. godine, pa do aktualnog stanja u profesionalnoj orijentaciji, uz pregled do tada objavljenih PDS-a. Tarbuk drži da je objavljivanje testova u aktualnom vremenu nesistematično, nepotpuno, nedostaju upitnici i inventari za procjenu ličnosti, nema normi, nema dovoljno evaluacijskih podataka, objavljivanje testova, od ideje pa do realizacije predugo traje, neracionalno se koriste sredstva, itd.

NAKLADNA DJELATNOST PSIHOLOGIJSKOG INSTITUTA

(1924.-1984.)

IZLOŽBENI KATALOG

ZAGREB, 1984.

U sklopu VII. dana Ramira Bujasa, a povodom 60. obljetnice Psihologijskog instituta Želimir Pavlina i Vladimir Kolesarić priredili su izložbu izdanja Psihologijskog instituta. Izložba je bila održana od 13. do 15. prosinca 1984. u predvorju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Iz Kataloga ove izložbe (Pavlina, Kolesarić, 1984.) donosimo reprodukciju popisa testova koji su nastali u okviru Psihologijskog instituta.

PSIHODIAGNOSTIČKI TESTOVI

102. ZORAN BUJAS i BARTO BARTOLOVIĆ: Serija "B" za ispitivanje intelektualne i verbalne sposobnosti. Komadni oblik tiskana u Psihologijskom institutu, a konačni oblik u nakladi Društva školske psihologije u Zagrebu, 1957.
103. ZORAN BUJAS i ANETA OSTOJIĆ: B. O. B.-serija. Zagreb, 1942.
104. ZORAN BUJAS i BRANKO ŠERMEŠ: Test simboličke transpozicije. Psihologijski institut, Zagreb, 1963.
105. Bujasova zovna vrsta testova značaj (s tri rješavke; matheške, približno i najdalje rješavanje). Psihologijski institut, Zagreb, 1964.
106. ZORAN BUJAS i MIRJANA VODANOVIĆ: Test uravnoteženih struktura. Psihologijski institut, Zagreb, 1966.
107. ZORAN BUJAS i ZLATA BADOŠEVIĆ: N-upitnik. Psihologijski institut, Zagreb, 1966.
108. ZORAN BUJAS i ZLATA BADOŠEVIĆ: N-upitnik. Priročnik. Objavljen 6. 1966. u Psihologijskom institutu, a nakladi Društva školske psihologije u Zagrebu (s rezultatima standardizacije za područje SR Hrvatske).

109. ZORAN BUJAS, SILVIJA STIPEVIĆ i VLADIMIR KOLESARIĆ: Problematični test. Psihologijski institut, Zagreb, 1966.
110. ZORAN BUJAS: B-serija. Bujasova verbalna serija za ispitivanje inteligencije. Konačan oblik objavljen u nakladi Republičkog zavoda za zapošljavanje, Zagreb, 1966.
111. ZORAN BUJAS: B-serija. Priročnik. Republički zavod za zapošljavanje, Zagreb, 1966.
112. ZORAN BUJAS: Grafički oblik Opcodova semantičkog diferencijala. Psihologijski institut, Zagreb, 1967.
113. ZORAN BUJAS i BORIS PETZ: M-serija. Konačan oblik u nakladi Republičkog zavoda za zapošljavanje, Zagreb, 1967.
114. ZORAN BUJAS: M-serija. Priročnik. Republički zavod za zapošljavanje, Zagreb, 1967.
115. ZORAN BUJAS: Poliprofilni test. Konačan oblik u nakladi Republičkog zavoda za zapošljavanje, Zagreb, 1967.
116. ZORAN BUJAS: Test višestrukih rješavanja. Konačan oblik objavljen u nakladi Republičkih zavoda za zapošljavanje, Zagreb, 1967.
117. ZORAN BUJAS, BOŽICA BARTOLOVIĆ i MIRJANA VODANOVIĆ: Test neuverostajanih struktura. Konačan oblik u nakladi Republičkih zavoda za zapošljavanje, Zagreb, 1967.
118. ZORAN BUJAS, BOŽICA BARTOLOVIĆ i MIRJANA VODANOVIĆ: Test kombiniranih rješavanja. Konačan oblik u nakladi Republičkih zavoda za zapošljavanje, Zagreb, 1967.
119. ZORAN BUJAS i MIRJANA VODANOVIĆ: Test višestruke klasifikacije. Psihologijski institut, Zagreb, 1969.
120. ZORAN BUJAS, BORIS PETZ, ANĐELKO KRKOVIĆ i SILVIJA SZABO: Test općeg obrazovanja. Forma IV, 1. dio. Psihologijski institut, Zagreb, 1970.
121. ZORAN BUJAS, BORIS PETZ, ANĐELKO KRKOVIĆ i SILVIJA SZABO: Test općeg obrazovanja. Forma IV, II. dio. Psihologijski institut, Zagreb, 1970.
122. ZORAN BUJAS, ZELJKA KLJŽEŠ, ANĐELKO KRKOVIĆ, KRISTINA KRSTIĆ i BORIS PETZ: Test ZMB-54. Konačan oblik objavljen u nakladi Republičkog zavoda za zapošljavanje, Zagreb, 1970.
123. ZORAN BUJAS i MIRJANA KRIZMANIĆ: Upitnik i-a. Psihologijski institut, Zagreb, 1972.
124. ZORAN BUJAS, MIRJANA KRIZMANIĆ i BOŽICA BARTOLOVIĆ: Test približnih rješavanja. Psihologijski institut, Zagreb, 1973.
125. ZORAN BUJAS i MIRJANA KRIZMANIĆ: Test dominantnih obilježja. Psihologijski institut, Zagreb, 1976.

Popis psihologijskih testova Zorana Bujasa i suradnika navedenih u Izložbenom katalogu "Nakladna djelatnost Psihologijskog instituta (1924.-1984.) (Pavlina, Kolesarić, 1984.).

Predlagao je da Centar postane samostalna organizacija udruženog rada čiji bi osnivači bili Samoupravna interesna zajednica za zapošljavanje SRH, Društvo psihologa SRH i Udruženje za profesionalnu orijentaciju Hrvatske, ili pak jedna od navedenih institucija ili zainteresirana poduzeća koja primjenjuju testove (Tarbuk, 1974.). Kao što je poznato do osnivanja Centra tada nije došlo. Zbog kojih razloga, ostaje nepoznato.

U dvije godine 1973. i 1975. hrvatsko Društvo psihologa uspjelo je objaviti bibliografije publiciranih radova iz psihologije članova društava psihologa u Jugoslaviji koje su sadržavale i brojne bibliografske jedinice o testovima i testiranju u poratnom razdoblju. Bibliografije je priredio Dinko Stary (1973., 1975.).

Vladimir Lesjak objavljuje 1986. godine bibliografiju radova posvećenih profesionalnoj orijentaciji i selekciji od 1924. do 1982., što ostaje trajan izvor podataka za praćenje njezina razvoja (Lesjak, 1986.).

Vojni beta test

Serija beta objavljivana je vrlo mnogo od strane različitih izdavača. Prvo je izdanje vezano uz predratnu Stanicu u kojoj se pojavljuje 1939. Isto je izdanje dotiskivano nakon II. svjetskog rata. U kasnijem Zavodu za zapošljavanje objavljuje se Revidirana beta serija (RBS). Ovaj je oblik bio višestruko standardiziran. Vjerojatno je zadnja u tom nizu standardizacija objavljena 1990. (Dragović, Dragović, 1990.).

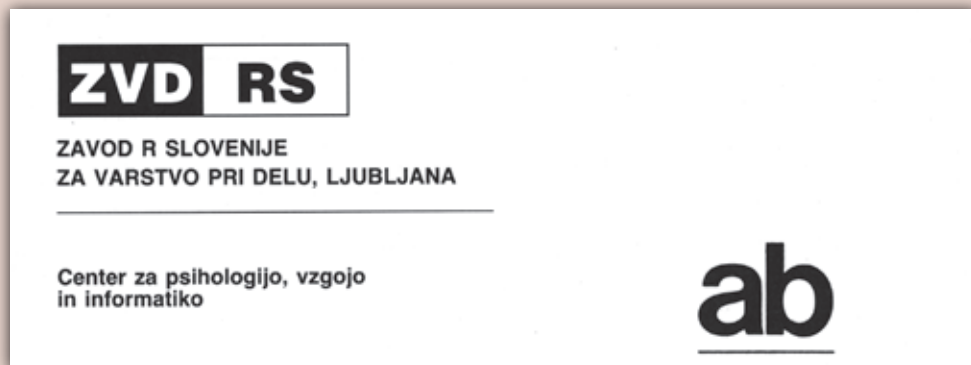
Živana Miharija i Dragan Tarbuk pripremili su ciklostilski umnoženi izbor tekstova za RSB na sedamdesetak stranica. Uz puno korisnih podataka nedostaje bilo kakva informacija o tome otkad se RSB počela primjenjivati u Hrvatskoj (Miharija i Tarbuk, 1981.).

Serija beta, vjerojatno iz 1939. godine. Zagreb: Stanica za savjetovanje o izboru zvanja Trgovinske komore u Zagrebu.

Zaglavlje Serije beta, vjerojatno iz 1939. Pretisak istog testa nakon II. svjetskog rata.

Zavod Republike Slovenije za varstvo pri delu iz Ljubljane također je objavljivao psihodiagnostička sredstva. Primjerak njegova izdanja Revidirane serije beta. Godina izdanja nije navedena.

“Psihologijski mjerni instrumenti u našoj praksi” bila je tema rasprave koja je održana u Zagrebu 24. veljače 1981. u okviru Psihologijskog kolokvija, koju je organizirao K. Matešić (Matešić, 1981.) Na kolokvij su bili pozvani predstavnici izdavača testova iz Slovenije, Srbije i Hrvatske. Na 7. kongresu psihologa koji je održan u Zagrebu 1981. organizirana je posebna tematska sekcija ‘Konstrukcija psihologijskih mjernih instrumenata (Matešić, 1984.b). No nekih značajnijih pomaka ipak na kraju nije bilo.

ČETVRTO RAZDOBLJE RAZVOJA TESTOVA I POSTUPAKA TESTIRANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ OD 1992. DO DANAS

VRIJEME DOMOVINSKOG RATA I MEĐUNARODNO PRIZNANJE HRVATSKE

U početku Domovinskog rata hrvatski psiholozi rabili su do tada objavljene instrumente, najviše one Hrvatskog zavoda za zapošljavanje te ljubljanskog Centra za psihodiagnostična sredstva. Količine instrumentarija koji je zaostao iz bivše Jugoslavije nisu mogle trajati vječno. Nakon što je Republika Slovenija, kao samostalna država, uspostavila carinu, to je našim psiholozima postalo nepremostivom barijerom za nabavku testova. Center za psihodiagnostična sredstva pokušao je doduše instalirati svog zastupnika u Zagrebu kako bi i dalje mogli biti prisutni sa svojim proizvodima na hrvatskom tržištu, ali taj pokušaj nije baš uspio. Nakon relativno kratkog vremena suradnja je bila prekinuta.

Osamostaljivanjem Republike Hrvatske, promjenom političko-privrednih uvjeta, ostvarile su se pretpostavke za osnivanje privatnih izdavačkih poduzeća. Prisjetimo se, u socijalističkom sustavu izdavaštvom, kao posebno važnom društvenom djelatnošću, privatnici se nisu mogli baviti. Mogli su objavljivati samo svoja djela u vlastitoj nakladi.

Hrvatski zavod za zapošljavanje počeo je s radom 1907. godine. U Spomenici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje nalazimo podatak da je “23. studenog 1907. godine otvoren u Zagrebu (i predan ‘javnoj uporabi’) ‘Gradski posredovni ured i konačište’ koji smatramo počecima djelovanja i rada službe za zapošljavanje.” (Barić, Ševo, 2006.)

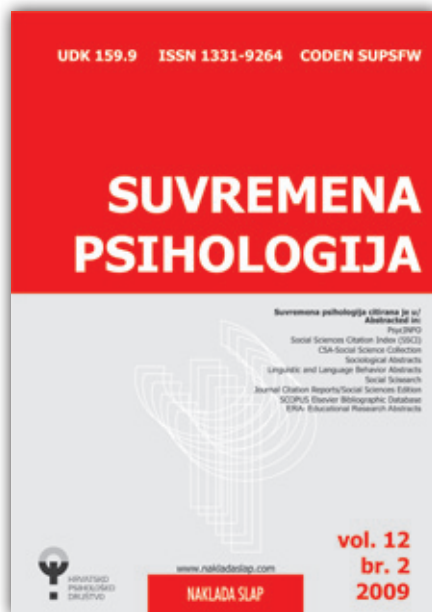
Gradski zavod je utemeljen na prijedlog gradskog vijećnika Antuna Seiferta, koji je na “VIII. Skupštini Zastupstva slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba održanoj 5. studenog 1906. godine predložio ... Neka se u principu zaključi da gradska općina podigne Zavod za posredovanje između nudilaca i tražilaca radnje i službe, pa da u tu svrhu prihvati i odobri ... Statut Gradskog zavoda općine slob. i kr. glavnog grada Zagreba, za posredovanje radnje i službe i za konačište.” (Spomenica Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, 2004., str. 3-4.)

Ovo je sve skupa navedeno kako bi se naglasilo da Zavod za zapošljavanje u Hrvatskoj postoji 100 godina i da od 1932. godine djeluje Služba za profesionalno usmjeravanje, koja objavljuje vlastite testove praktično od samog početka svoga rada.

Nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, 15. siječnja 1992. godine, u zemlji se pojavljuje niz novoosnovanih izdavačkih kuća, od kojih svaka traži svoju nišu. Dio njih usmjeren je na psihologiju. Tako je, na primjer, Educa, poduzeće primarno orijentirano na pedagošku literaturu, već 1992. objavila 'Standarde za psihološko i pedagoško testiranje' (Standardi, 1992.).

Naklada Slap se usmjerava na knjige iz psihologije te na objavljivanje psihodiagnostičkih sredstava (Katalog psihodiagnostičkih sredstava - 2010.).

Josip Obradović je uspio 1980. pokrenuti časopis 'Primijenjena psihologija', koji će izlaziti sljedećih desetak godina. U časopisu su objavljivani članci posvećeni psihodiagnostičkim sredstvima. Godine 1998. Naklada Slap, kao profilirani izdavač psihodiagnostičkih sredstava, pokreće časopis 'Suvremena psihologija', ciljano namijenjen promicanju znanstvenih i stručnih informacija vezanih uz psihološke testove. Časopis, s vremenom, postaje medij za područje opće psihologije, ali uspjeva objavljivati i evaluacije i izvješća o testovima.

Suvremena psihologija.

‘Suvremena psihologija’ prihvaćena je u brojnim sekundarnim bazama, od 2008. referirana je u Science Citation Indeks Expanded, godišta rastu u svom opsegu, pa Naklada Slap 2008. pokreće novi časopis ‘Kliničku psihologiju’. Ovo je u biti normalan razvoj izdavaštva u psihološkoj periodici; naime, uglavnom je prvi sljedeći časopis nakon časopisa općeg tipa onaj koji je sadržajno određen kliničkom psihologijom. Svi časopisi u izdanjima Naklade Slap promiču odgovornu uporabu psihodiagnostičkih sredstava i mjernih instrumenata, to jest mogu biti objavljeni samo članci u kojima se izvješćuje o legalno nabavljenim testovima.

Od knjiga i monografija općeg sadržaja vezanih za testiranje objavljeno je nekoliko naslova, a svakako je najvažnije novo izdanje Standarda za pedagoško i psihološko testiranje (Američko udruženje za istraživanja u obrazovanju, Američka psihološka udruga i Nacionalno vijeće za mjerenje u obrazovanju, 2006.). Ne bi trebalo zaboraviti ni knjigu Psihologijsko testiranje (Jackson, 2000.). Važna je i monografija Slavke Galić ‘Neuropsihologijska procjena, Testovi i tehnike’, objavljeno 2002. u

Prijevod Standarda iz 1999. godine objavljen je na hrvatskom jeziku 2006.

prvom i 2009. u drugom izdanju (Galić, 2009.). U Psihologijskom rječniku se navode natuknice za niz psihodiijagnostičkih sredstava (Petz, 2005.b).

Iako je u pitanju svjetski relevantan psihodiijagnostički sustav, o CRD seriji Mirka Drenovca uglavnom se ne uči u dodiplomskoj nastavi. No, CRD-serija se sustavno proizvodi, a uvid u njezinu raširenost moguće je dobiti na pripadnoj web stranici (CRD Serija, Lista korisnika, 2009.).

Pored većih izdavača PDS-a u Hrvatskoj postoji i nekoliko manjih. (Prilog br. 4.)

AKTUALNA SITUACIJA

U Hrvatskoj djeluje cijeli niz poduzeća, posebno u području posredovanja pri zapošljavanju i na razini konzultantskih usluga za područje ljudskih resursa, uključivo i različite podružnice inozemnih, pretežito austrijskih i njemačkih te internacionalnih kompanija. U njima rade psiholozi koji će bez sumnje donositi svoja iskustva, uključivo i svoja psihodiijagnostička sredstva, pa treba očekivati daljnje unapređivanje instrumentarija koji se općenito vezuje uz pojam mjerenja ljudskih potencijala.

Psiholozi u Hrvatskoj imaju na raspolaganju 100-tinjak psihodiijagnostičkih sredstava, što sasvim sigurno nije zadovoljavajuće stanje s obzirom na potrebe. Donekle je utješno što ti testovi 'pokrivaju' glavna područja mjerenja. No sve dok se za razvoj psihodiijagnostičkih sredstava ne bude dobivala sustavna društvena potpora, dakle prema modelu da krajnji korisnik mora platiti ukupan razvoj testa, budućnost njihova razvoja i dalje će biti vrlo neizvjesna. Mi i dalje plaćamo povijesni dug tome što su psihološki testovi izvan područja profesionalne orijentacije sve do osamostaljenja Republike Hrvatske bili u najvećoj mjeri objavljivani izvan naše zemlje.

Stvaranjem Europske Unije, koja ima otvoren protok uposlenika, morali bi se postići visokopodudarni kriteriji korištenja psiholoških testova. Iz toga proizlazi da je nužna unifikacija postupaka testiranja kao i samih testova koji se danas koriste u selekcijskim postupcima.

Na godišnjoj skupštini održanoj 1991. godine Društvo psihologa SRH (DPH) preimenovano je u Hrvatsko psihološko društvo (HPD). Od 1993. HPD održava redovne godišnje konferencije, na kojima se okuplja vrlo velik broj psihologa i u sklopu kojih redovito postoji barem pokoje izvješće vezano uz psihodiijagnostička sredstva.

Hrvatsko psihološko društvo primljeno je tijekom VI. kongresa europskih psihologa koji se 1997. godine održavao u Dublinu u Republici Irskoj u Europsku federaciju profesionalnih psiholoških udruga (EFFPA). EFFPA je poslije preimenovana u Europsku federaciju psiholoških udruga (EFPA) (Matešić, 1998.c). U Stalnom komitetu za testove i testiranje (Standing Committee for Tests and Testing) EFPA-e HPD ima svog delegata.

Sigurno je najveći pomak u radu hrvatskih psihologa napravljen donošenjem Zakona o psihološkoj djelatnosti, koji je izglasovan 25. 3. 2003. (NN 47/2003.), na temelju kojega je osnovana Hrvatska psihološka komora (HPK). Među tijelima HPK-a postoji i Povjerenstvo za psihodijagnostička sredstva.

Zaključno, možda je Hrvatska i u određenoj prednosti pred nekim drugim zemljama. Imamo mogućnost ulagati samo u nove testove i prihvaćati psihodijagnostička sredstva koja su nastajala u okviru valjanih psiholoških postavki i tumačenja.

Predavaonica za edukacije Naklade Slap.